

ΛΑΪΚΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Αξιολόγηση των πολιτιστικών δραστηριοτήτων
της Λαϊκής Επιμόρφωσης στο Ν. Κορινθίας

Χρήστος Κουσουλός

Εργασία στο πλαίσιο της πρώτης φάσης του Μεταπτυχιακού
Σεμιναρίου του Παντείου Πανεπιστημίου (β' εξάμηνο 1987) με
ΘΕΜΑ « Περιφερειακή Ανάπτυξη και Λαϊκή Επιμόρφωση »
και με επιβλέποντα καθηγητή τον Κοσμά Ψυχοπαίδη

ΚΟΡΙΝΘΟΣ, ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1988

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	<u>ΣΕΛ.</u>
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'	
Χαρακτηριστικά και προβλήματα του νομού Κορινθίας.	
1. Γενικά χαρακτηριστικά (απασχόληση-τουρισμός, εκπαιδευτικό επίπεδο)	6
2. Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (συνέπειες της ανάπτυξης, η γειτνίαση με την Αθήνα)	9
3. Πολιτιστική κίνηση (εκτός ΔΕ)	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'	
Πολιτιστική πολιτική της Λαϊκής Επιμόρφωσης	
α' περίοδος 1974-1980	15
β' περίοδος 1981-1982	17
γ' περίοδος 1983-σήμερα	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'	
Δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου της Δ.Ε. Κορινθίας-Ποσοτική αξιολόγηση.	
Η αξιοπιστία των στοιχείων	23
1. Περιφερειακή οργάνωση της ΔΕ	23
2. Η εξέλιξη των τμημάτων κατ'έτος	26
3. Η εξέλιξη του αριθμού των επιμορφωσόμενων	29
4. Η Γεωγραφική κατανομή των τμημάτων	30
5. Το είδος των τμημάτων	32
6. Πολιτιστικά τμήματα στα πλαίσια φορέων	34
7. Η εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών και η διάρκεια των τμημάτων	35
8. Γενικά χαρακτηριστικά των επιμορφωσόμενων (επάγγελμα-μορφωτικό επίπεδο-φύλο-ηλικία)	37
9. Επιμορφωτές-μέθοδος-μέσα	40
10. Μεμονωμένες εκδηλώσεις	42
Συνοπτικά συμπεράσματα	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ	
Η πολιτιστική δραστηριότητα της ΔΕ-Απόπειρα ποιοτικής αξιολόγησης	
1. Ο σχεδιασμός της πολιτιστικής πολιτικής	49
2. Η μαθησιακή διαδικασία	52
3. Δ.Ε. και τοπική κοινωνία	54
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	62
ΠΙΝΑΚΕΣ	64

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Λαϊκή Επιμόρφωση (Λ.Ε.) εμπεριέχει ως βασικό της στόχο την πολιτιστική ανάπτυξη, της οποίας η έννοια προσδιορίζεται συνήθως από τις δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου στους κύκλους της Λ.Ε. Οι συζητήσεις και οι προβληματισμοί γύρω από αυτό το θέμα αφήνουν πολλά κενά, όχι μόνο εξαιτίας της δυσκολίας θεωρητικής προσέγγισης της έννοιας της πολιτιστικής ανάπτυξης, αλλά κυρίως λόγω της έλλειψης αξιολόγησης των πεπραγμένων δραστηριοτήτων πολιτιστικού περιεχομένου της Λ.Ε.¹.

Η απόπειρα αξιολόγησης σε μιά μόνο περιφέρεια - εν προκειμένω στο Ν. Κορινθίας - παρουσιάζει αρκετά πλεονεκτήματα διότι δίνεται η δυνατότητα στην αρτιότερη προσέγγιση των στοιχείων και προβλημάτων. Επιπλέον χάρη στην εσωτερική ετερογένεια του Ν. Κορινθίας (αστικοί και αγροτικοί, πλούσιοι και φτωχοί, ορεινοί και παράλιοι οικισμοί ...) και στις ποικίλου περιεχομένου πολιτιστικές δραστηριότητες της ΝΕΛΕ, τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης αυτής μελέτης παρέχουν ίσως ενδείξεις ευρύτερης σημασίας, που θα ενδιέφεραν αρκετές περιοχές της χώρας.

Στους κανονισμούς λειτουργίας της Λ.Ε. κατά την τελευταία δεκαετία διατυπώνονται πλήθος εννοιών που πηγάζουν από την λέξη "πολιτισμός". Ενδεικτικά αναφέρουμε: πολιτιστική ζωή, πολιτιστική ανάπτυξη, πολιτιστική αποκέντρωση, πολιτιστικό περιβάλλον, πολιτιστική πορεία, πολιτιστική δημιουργία. Παράλληλα συναντά κανείς άφθονες νοηματικά συγγενείς εκφράσεις, όπως: πνευματικές αξίες, πνευματική ζωή, ερασιτεχνική δημιουργία, ξαναζωντάνεμα της υπαίθρου, δημιουργική χρήση του ελεύθερου χρόνου, καταπολέμηση μορφωτικών ανισοτήτων, καλλιέργεια και αξιοποίηση των δεξιοτήτων κ.α. Η εργασία που ακολουθεί δεν φιλο-

δοξεί να ξεκαθαρίσει τον πολυσήμαντο χαρακτήρα όλων αυτών των εννοιών γύρω από τον "πολιτισμό", ούτε βεβαίως να απαντήσει στο περίπλοκο θέμα της "ανάπτυξης". Επιχειρεί απλώς να παρουσιάσει κριτικά εκείνες τις δραστηριότητες της ΝΕΛΕ Κορινθίας "που το αντικείμενό τους έχει σχέση με πολιτιστικά θέματα" - όπως ορίζονται από την Κεντρική Υπηρεσία της Δ.Ε. για να διακρίνονται από τις άλλες δύο κατηγορίες δραστηριοτήτων που είναι α) επαγγελματικής κατάρτισης και β) κοινωνικού περιεχομένου. Είναι προφανές ότι ο διαχωρισμός αυτός είναι τεχνητός και σε καμιά περίπτωση δεν σημαίνει ότι η επαγγελματική κατάρτιση και ο κοινωνικός προβληματισμός δεν αποτελούν "συμμετοχή στον πολιτισμό"². Τον ακολουθούμε όμως για πρακτικούς λόγους, ορίζοντας ως δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου, όσες καταχωρούνται στα παραστατικά στοιχεία της Δ.Ε. σαν τέτοιες. Δεν συμπεριλαμβάνονται λ.χ. τα ξενόγλωσσα, η δημοσιογραφία, οι σχέσεις γονιών και παιδιών, η προληπτική ιατρική ή τα συνεταιριστικά μαθήματα στην θεματική ενότητα που θα εξετάσουμε.

Παρόλη την διευκόλυνση που μας παρείχε ο παραπάνω διαχωρισμός, πρέπει να ομολογήσουμε ότι κατά τη διάρκεια της εργασίας αντιμετωπίσαμε δύσκολα τεχνικά και μεθοδολογικά προβλήματα. Κι αυτό διότι οι διαδικασίες της Δ.Ε. αλληλοδιαπλέκονται και "το μαθησιακό αποτέλεσμα δεν είναι πάντοτε μετρήσιμο μέγεθος"³. Έτσι ορισμένες σκέψεις, που δεν θα πρέπει να θεωρηθούν τελεσίδικες θέσεις, είναι προϊόν παρατηρήσεων από μακρόχρονη εμπειρία στο θεσμό της Δ.Ε. Θεωρήσαμε ότι στο επίκεντρο της εργασίας θα έπρεπε να είναι τα παρακάτω ερωτήματα:

α. Ποιά είναι η πολιτιστική πολιτική της Δ.Ε.; Πώς

οι επιλογές και το περιεχόμενο των πολιτιστικών δραστηριοτήτων συμβάλλουν στην αποκέντρωση και ανάπτυξη που αποτελούν βασικούς στόχους της Λ.Ε.;⁴

β. Η δομή και η λειτουργία της Λ.Ε. εξασφαλίζουν τις προϋποθέσεις για ουσιαστική παρέμβαση και συμμετοχή στα πολιτιστικά ζητήματα μιάς περιφέρειας;

γ. Σε ποιά κατεύθυνση και σε ποió βαθμό οι πραγματοποιούμενες δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου επηρεάζουν την τοπική κοινωνία;

Για την διερεύνηση των ζητημάτων που μας απασχόλησαν χρησιμοποιήσαμε, πέρα από προσωπικές παρατηρήσεις-συζητήσεις, τις ακόλουθες πηγές:

- α. Στοιχεία της ΕΣΥΕ (που αφορούν τον Ν. Κορινθίας).
- β. Σημαντικά έγγραφα από το αρχείο της ΝΕΛΕ Κορινθίας.
- γ. Πίνακες, που καταρτίσαμε με βάση τα πεπραγμένα της ΝΕΛΕ Κορινθίας. Παράλληλα λάβαμε υπόψη το εκδοτικό υλικό της ΓΓΛΕ, του ΚΕ.ΜΕ.Α. και της ΝΕΛΕ Κορινθίας.

Τέλος θα πρέπει να αναφερθεί η πολύτιμη βοήθεια καθ' όλη τη διάρκεια της εργασίας του Κωστή Λιβιεράτου, πρώην συνεργάτη του ΚΕ.ΜΕ.Α., στα πλαίσια του οποίου είχε ξεκινήσει μέρος της εργασίας αυτής.

Η εργασία χωρίζεται συνολικά σε τέσσερα Κεφάλαια:

Στο Κεφάλαιο Α' προσδιορίζονται τα δημογραφικά, οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του Ν. Κορινθίας, με ιδιαίτερη έμφαση στη πολιτιστική ζωή των Κορινθίων.

Στο Κεφάλαιο Β' επιχειρείται μιά αναδρομή στην πορεία της πολιτιστικής πολιτικής της Λ.Ε. από την μεταπολίτευση έως το τέλος του 1987 και περιγράφονται οι πολιτιστικές κατευθύνσεις της εκάστοτε ηγεσίας της Λ.Ε. και οι πρακτικές της ΝΕΛΕ Κορινθίας.

Στο Κεφάλαιο Γ' μετά από μία συνοπτική περιγραφή της οργάνωσης της Λ.Ε. στο Ν. Κορινθίας, παρουσιάζονται τεκμηριωμένα όλες οι επιμορφωτικές δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου και επιχειρείται η ποσοτική αξιολόγηση και η διατύπωση ορισμένων συμπερασμάτων.

Τέλος στο Κεφάλαιο Δ' γίνεται απόπειρα ποιοτικής αξιολόγησης μέσα από την ερμηνεία των δεδομένων, που κατέγραψε η μελέτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α'

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ & ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Σε αντίθεση με το "ού παντός πλεῖν ἐς Κόρινθον" των Αρχαίων Ελλήνων, σήμερα η Κορινθία αποτελεί "κέντρο διερχομένων"⁵ όχι μόνο των στρατεύσιμων, αλλά όλης της Πελοποννήσου, Δ. Στερεάς, Ηπείρου και Ιονίων Νήσων. Γνωστή για τις σημαντικές αρχαιότητες (Ισθμια, Αρχαία Κόρινθος, Σικυών, Αρχαία Νεμέα κ.α.), τα πολλαπλά παραθεριστικά κέντρα (Λουτράκι, Κιάτο, Ευλόκαστρο, Τρίκαλα κλπ), τις αποδοτικές καλλιέργειες (σταφίδα, βερύκκοκα, εσπεριδοειδή κ.α.), τις μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, όπως η Motor Oil, κι ακόμα τα φημισμένα νυκτερινά κέντρα, το "νερό Λουτρακίου", τα "κρασιά Νεμέας" κλπ, κατατάσσεται στους "Δυναμικούς" νομούς της Χώρας, σύμφωνα με τις προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης του ΥΧΟΠ (Αθήνα 1984). Πρώτος αναπτυξιακός στόχος είναι "ο νομός να εξακολουθήσει να παίζει βασικό ρόλο μέσα στον ελληνικό χώρο με πιθανές επιρροές και στο εξωτερικό" διότι, όπως συνεχίζει η έκθεση του ΥΧΟΠ:

"α. Οι συνθήκες ζωής τόσο στα πεδινά όσο και στα ορεινά τμήματα του Νομού είναι καλύτερες με αυτές που επικρατούν σε άλλους νομούς της χώρας.

β. Το οδικό δίκτυο παρουσιάζει σχετικά ικανοποιητική εικόνα...

γ. Το κατά κεφαλήν εισόδημα παρουσιάζεται ψηλότερο κατά 10% από το αντίστοιχο της χώρας".

Θα παρουσιάσουμε εδώ λίγα χαρακτηριστικά από το γενικό "προφίλ" ενός Νομού συνολικής έκτασης 2.289 τ.χ. και πληθυσμού 123.042 κατοίκων (ΕΣΥΕ, Απογραφή 1981). Πρόκειται για εκείνα, που επηρεάζουν άμεσα την πολιτιστική ζωή

των Κορινθίων και ως εκ τούτου θα ενδιέφεραν τα σχετικά προγράμματα της Α.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κατανομή πληθυσμού και σύνθεση απασχόλησης Ν.Κορινθίας

Ετος	Σύνολο Πληθυσ.	Ενεργός Πληθυσ.	%	Απασχολ.	Σύνθεση Απασχόλησης		
					Πρωτ.	Δευτ.	Τριτ.
1981	123.042	47.479	38,5	45.968	45,5%	24%	30,5%

Πηγή: ΥΧΟΠ, Ν. Κορινθίας, προτάσεις Χωροταξικής Οργάνωσης, Αθήνα Μάης 1984.

1. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Απασχόληση. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 1 ο ενεργός πληθυσμός του Ν. Κορινθίας είναι 47.479 κ. και οι απασχολούμενοι 45.968 κ. Το ποσοστό ανεργίας (3,2% περίπου) είναι μάλλον χαμηλό συγκρινόμενο με τον μέσο όρο της χώρας. Η εγκατάσταση βιομηχανιών τις τελευταίες δεκαετίες περιόρισε εν μέρει το πρόβλημα της ανεργίας, αλλά δημιούργησε άλλα εξίσου σοβαρά, όπως θα δούμε παρακάτω. Όσον αφορά τη σύνθεση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού ο πρωτογενής τομέας βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα (45,5%) σε σχέση με τον μέσο όρο της χώρας (30,7%), με αποτέλεσμα ο νομός να θεωρείται γεωργικός.

Τουρισμός. Ο Νομός παρουσιάζει έντονη τουριστική δραστηριότητα ιδιαίτερα τους μήνες της παραθεριστικής αιχμής χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει γίνει σωστή αξιοποίηση όλων των τουριστικών δυνατοτήτων. Στους πίνακες 2 και 3 παρατηρούμε ότι η τουριστική υποδομή είναι σημαντική σε σχέση με τους υπόλοιπους νομούς της Πελοποννήσου. Με ξενοδοχειακό δυναμικό 110 μονάδες (18,9% επί του συνολικού ποσοστού της Πελοποννήσου) και 7.236 κλίνες (ποσοστό 20,1%) η Κορινθία βρίσκεται στη δεύτερη θέση μετά το Ν.Αργολίδος, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 2. Ωστόσο στον πίνακα 3 διαπιστώνουμε ότι βρίσκεται στη πρώτη θέση όσον αφορά τα ενοι-

κλιαζόμενα δωμάτια και τις κλίνες που λειτούργησαν με κανονική άδεια του ΕΟΤ, με 1.441 και 3.001 αντίστοιχα. Με δεδομένο ακόμα ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός παραθεριστικών κατοικιών κυρίως Αθηναίων, όπως θα δούμε παρακάτω, μπορούμε να πούμε ότι παραλιακές κυρίως ζώνες κατακλύζονται από τουρίστες, των οποίων οι οικονομικοκοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες και επιπτώσεις στο Νομό θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τη Δ.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ξενοδοχειακό δυναμικό κατά Νομό το 1983

Περιφέρεια	Μονάδες	%	Κλίνες	%
Πελοπόννησος	581	100%	36.037	100%
Αργολίδα	133	22,8%	11.019	30,5%
Αρκαδία	51	8,7%	1.792	5,0%
Αχαΐα	89	15,3%	6.012	16,6%
Ηλεία	77	13,2%	4.852	13,5%
Κορινθία	110	18,9%	7.236	20,1%
Λακωνία	53	9,1%	2.212	6,2%
Μεσσηνία	68	12,0%	2.914	8,1%

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ενοικιαζόμενα δωμάτια και κλίνες σε κατοικίες που λειτούργησαν με κανονική άδεια του ΕΟΤ το 1983 στην Πελοπόννησο

Περιφέρεια	Δωμάτια	%	Κλίνες	%
Πελοπόννησος	4.189	100%	8.353	100%
Αργολίδα	468	11,2%	989	11,8%
Αρκαδία	406	9,6%	992	11,9%
Αχαΐα	52	1,3%	107	1,3%
Ηλεία	504	12,0%	1.025	12,3%
Κορινθία	1.441	34,4%	3.001	36,0%
Λακωνία	230	5,5%	538	6,4%
Μεσσηνία	1.088	26,0%	1.701	20,3%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Εκπαιδευτικό επίπεδο. Στον πίνακα 4 παρατηρούμε ότι το επίπεδο εκπαίδευσης των Κορινθίων σε σχέση με τους υπόλοιπους Νομούς της Πελοποννήσου είναι ικανοποιητικό. Μάλιστα το ποσοστό των οργανικών αναλφάβητων (7,1%) είναι χαμηλότερο τόσο από τον μέσο όρο της Πελοποννήσου (10,3%) όσο και από τον αντίστοιχο της χώρας (8,6%). Ωστόσο συγκρίνοντας τις δύο ακραίες κατηγορίες - πτυχιούχοι ΑΕΙ και οργανικοί αναλφάβητοι - διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό των δεύτερων είναι 2,5 φορές μεγαλύτερο από των πρώτων. Από εκεί και πέρα δεν θα πρέπει να ξεχνάμε τους 67.748 κατοίκους, δηλαδή 65,5% επί του συνολικού πληθυσμού, που στην καλύτερη περίπτωση έχουν τελειώσει τη στοιχειώδη εκπαίδευση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω κατά επίπεδο εκπαίδευσης στη Πελοπόννησο και την Ελλάδα το 1981

Περιφέρεια	Σύνολο πληθυσμού άνω των 10	Πτυχιούχοι Ανωτάτων Σχολών	% επί του συνόλου	Αγράμματοι μή γνωρίζοντες γραφή και ανάγνωση	% επί του συνόλου
Αργολίδα	78.216	1.811	2,3%	5.902	7,5%
Αρκαδία	94.014	2.308	2,5%	9.131	9,7%
Αχαΐα	228.290	6.914	3,0%	20.293	8,9%
Ηλεία	135.277	2.547	1,9%	18.647	13,8%
Κορινθία	103.652	2.990	2,9%	7.373	7,1%
Λακωνία	80.321	1.665	2,0%	8.516	10,6%
Μεσσηνία	137.281	2.973	2,1%	18.382	13,4%
Πελοπόννησος:	857.051	21.208	2,5%	88.244	10,3%
Σύνολο Ελλά-					
δος:	8.215.041	329.489	4,0%	706.721	8,6%

Πηγή: ΕΣΥΕ, Απογραφή 1981.

2. ΙΔΙΑΙΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Συγκρίνοντας το νομό με τον μέσο όρο της χώρας θα μπορούσε κανείς να προσθέσει αρκετά μεγέθη και να συμπεράνει ίσως ότι η Κορινθία βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση από άλλους Νομούς. Αλλά με τη μονόπλευρη διαδικασία σύγκρισης κοινωνικοοικονομικών μεγεθών θα είναι δύσκολο να προσεγγίσουμε τα σύνθετα προβλήματα των ανθρώπων μιας περιφέρειας σε εξέλιξη, που ενδιαφέρουν άμεσα την πολιτιστική πολιτική της Λ.Ε. Ωστόσο, θα αναφέρουμε ακόμα δύο ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του Ν. Κορινθίας, που αφορούν τον τρόπο ζωής των κατοίκων.

Συνέπειες της ανάπτυξης. Τις τελευταίες δεκαετίες, όπως προαναφέραμε, εγκαταστάθηκαν στο νομό δεκάδες βιομηχανικές μονάδες, προσφέροντας εργασία σε αρκετούς κατοίκους, κυρίως αγρότες, πολλοί από τους οποίους δεν εγκατέλειψαν την προηγούμενη απασχόλησή τους στις καλλιέργειες. Το γεγονός αυτό δημιούργησε νέα επαγγέλματα στο νομό, άρχισε να συγκρατεί τους νέους Κορίνθιους στο τόπο τους και παράτρυνε τους επιστήμονες να επιστρέφουν από τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας (ιδιαίτερα από Αθήνα). Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την εξέλιξη του αγροτικού τομέα (εκμηχάνιση, νέες καλλιέργειες, ανταγωνιστικά προϊόντα κλπ) και την σχετική ανάπτυξη του τριτογενή τομέα απασχόλησης, επέφεραν αλματώδεις οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές στο Κορινθιακό πληθυσμό (άνοδος βιοτικού επιπέδου, καταναλωτικά πρότυπα κ.α.). Μοιραία όμως εμφανίστηκαν σημαντικά προβλήματα, όπως ο πολυτεμαχισμός (οικοπεδοποίηση)⁶ της παραλιακής κυρίως ζώνης, οι ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης λόγω της ανεξέλεγκτης βιομηχανικής δραστηριότητας, η μόλυνση της γής και του Κορινθιακού κόλπου από τα φυτοφάρμακα και τα απόβλητα των βιομηχανιών, η έλλειψη χώρων πολιτιστικής ζωής κ.α.

Η γειτνίαση με την Αθήνα. Στο επίπεδο της Α'βάθμιας Αυτοδιοίκησης έχουν καθοριστεί τρεις Δήμοι (Κορίνθου, Κιάτου και Λουτρακίου) και 122 Κοινότητες. Σύμφωνα με την απογραφή του 1981 αστικό κέντρο ορίζεται μόνο η πρωτεύουσα, Κόρινθος, ενώ ο νομός, όπως διαπιστώσαμε από τον πίνακα 1, θεωρείται αγροτικός. Θα υποστηρίξουμε ωστόσο με βεβαιότητα ότι οι παραλιακές ζώνες από το Λουτράκι έως το Δερβένι (Κορινθιακός) και από τους Αγ. Θεοδώρους έως την παραλία Σοφικού (Σαρωνικός) παρουσιάζουν έντονα χαρακτηριστικά αστικής συγκέντρωσης. Οι ζώνες αυτές εμφανίζουν σημαντική τουριστική δραστηριότητα και προσελκύουν Αθηναίους για κτίσιμο παραθεριστικών κατοικιών. Είναι άραγε το Λουτράκι (8.543 κατ.) ημιαστικό ή κάτι παραπάνω από αστικό όταν όλα τα Σαββατοκύριακα και επτά μήνες το χρόνο διαμένουν, σύμφωνα με τις ενδείξεις, 60.000 άτομα;

Αντίστροφα, εάν για τους Αθηναίους η Κορινθία αποτελεί τόπο παραθερισμού, για τους Κορίνθιους η Αθήνα προσφέρει υψηλό βαθμό οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών εξυπηρετήσεων, που σταδιακά επέφεραν ευρύτερες μεταβολές. Η "αθηνοποίηση" σε μεγάλο βαθμό των 2/3 του συνολικού πληθυσμού, αλλοίωσε τις συνήθειες και τις συμπεριφορές των κατοίκων. Ο καταναλωτισμός, η επιδειξιμανία, η προσπάθεια για εύκολο κέρδος, είναι από τα χαρακτηριστικά πρότυπα του σημερινού Κορίνθιου. Πρέπει να προσθέσουμε ότι η γειτνίαση του νομού με την Αθήνα αποτελεί ίσως έναν σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα, όσον αφορά την κοινωνική συγκρότηση και την πολιτιστική υποδομή στη Κορινθία. Ενδεικτικά αναφέρουμε:

- Ελλειψη ΑΕΙ, ΤΕΙ, σχολών ΕΛΚΕΠΑ, ΟΑΕΔ, ΕΟΜΜΕΧ κ.α.
- Ελλειψη τοπικού ραδιοφωνικού σταθμού.
- Χαμηλό επίπεδο του τοπικού τύπου και έλλειψη περιοδικών

πολιτιστικού περιεχομένου⁷.

- Περιορισμένη παρουσία βιβλιοθηκών και βιβλιοπωλείων (4 βιβλιοθήκες, εκ των οποίων η μία δανειστική και 1 πλήρες βιβλιοπωλείο και άλλα 5-6 βιβλιοχαρτοπωλεία).

Μπορούμε να συνάγουμε ότι οι παραπάνω παράγοντες αποτελούν αίτιο και αποτέλεσμα μαζί μιάς διάχυτης ροπής προς το φευγαλέο και ωφελιμιστικό, το γρήγορο και εντυπωσιακό, που υπονομεύει στη συνείδηση των Κορινθίων τη σημασία του "τόπου" και της "συλλογικής προσπάθειας".

3. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ (εκτός Α.Ε.)

Στους κόλπους των τριών Δήμων του νομού πραγματοποιούνται οι περισσότερες δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου. Σε κάθε Δήμο υπάρχει Πνευματικό Κέντρο, Φιλαρμονική και Βιβλιοθήκη. Τα Πνευματικά Κέντρα επιχορηγούνται κατά 80% απευθείας από τους Δήμους και κατά 20% από άλλες υπηρεσίες (ΥΠΠΟ, ΓΓΝΓ κλπ.), πραγματοποιούν τις πιο "μαζικές" εκδηλώσεις και θεωρούνται οι κυριώτεροι εκφραστές των πολιτιστικών πραγμάτων. Ο προϋπολογισμός κάθε κέντρου κυμαίνεται από 5 έως 10 εκατομμύρια δρχ. το χρόνο, χωρίς να υπολογίζονται οι δαπάνες του μόνιμου προσωπικού (Υπεύθυνος κέντρου, βιβλιοθηκάριος κλπ.). Το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Κορίνθου τα τελευταία χρόνια διαθέτει χορευτική ομάδα, χορωδία και τμήμα ζωγραφικής για παιδιά. Με τη συνεργασία τοπικών συλλόγων διοργανώνει κάθε χρόνο τις "Αλκυονίδες" (φεστιβάλ χορωδίας), το φεστιβάλ "jazz", τη "Βαλκανιάδα Θεάτρου" και το "Πανελλήνιο Φεστιβάλ Ερασιτεχνικού Θεάτρου". Το πολιτιστικό κέντρο του Δήμου Κιάτου άρχισε να λειτουργεί μόλις πρίν δύο χρόνια (1986). Έχει δημιουργήσει ομάδες θεάτρου και χορού και διοργανώνει κάθε καλοκαίρι τα "Σικυώνεια" (ομιλίες-συζητήσεις, μουσικές συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις κ.α.). Το Πνευματικό Κέντρο του Δήμου Λουτρακίου διαθέτει σε μόνιμη βάση

χορωδία και θεατρικό εργαστήρι, το οποίο έχει επιδείξει αξιόλογη δραστηριότητα τα τρία τελευταία χρόνια⁸. Εκτός από αυτά το κέντρο διοργανώνει κάθε χρόνο "παραδοσιακό καρναβάλι" και διατηρεί τον δεσμό του "ελεύθερου ανοικτού πανεπιστήμιου". Τα Πνευματικά Κέντρα συμπληρώνουν τις δραστηριότητες τους με διαλέξεις, συζητήσεις, προβολές, εκθέσεις κ.ά.

Οι πιο γνωστοί πολιτιστικοί σύλλογοι είναι η "Χορωδία Κορίνθου", ο "Θεατρικός Όμιλος Κορίνθου" και το Κορινθιακό θέατρο "Βασίλης Ρώτας", που πραγματοποιούν παραστάσεις σε πόλεις και χωριά. Οι σαράντα "ενεργοί", από τους υπερδιακόσιους κατά το πρωτοδικείο, συγκροτούν το πάνθεον των πολιτιστικών συλλόγων στο νομό, ακολουθώντας σε γενικές γραμμές τις τακτικές όλων των μεταπολιτευτικών συλλόγων της χώρας: ελεγχόμενοι από τα κόμματα, μεταθέτουν στο κράτος την ευθύνη της "πολιτιστικής υποβάθμισης", πιέζοντας για περισσότερα κονδύλια. Στο Α' Παγκορινθιακό Συνέδριο των πολιτιστικών συλλόγων του νομού, που διοργάνωσε η Νομαρχία με το ΥΝΓΑ, "διαφώνησαν για κομματικούς λόγους οι Σύλλογοι. Με ενστάσεις και καταγγελίες τελείωσαν οι εργασίες του"⁹. Έτσι δεν εξελέγη, όπως προβλεπόταν, Νομαρχιακή Πολιτιστική Επιτροπή, παρά διορίστηκε από τον Νομάρχη. Σε γενικές γραμμές οι σύλλογοι αυτοί διοργανώνουν λιγοστές μεμονωμένες εκδηλώσεις, προσκαλώντας ακριβοπληρωμένες "φίρμες" από την Αθήνα, με κύριο χαρακτηριστικό στοιχείο το θέαμα.

Οι δραστηριότητες των κρατικών και κοινωνικών φορέων (υπηρεσίες, Τ.Α., κόμματα, εκκλησία, γυναικείες οργανώσεις, μαθητικά συμβούλια, αθλητικοί όμιλοι κλπ) είναι αποσπασματικές και πραγματοποιούνται συνήθως για ένα συγκεκριμένο σκοπό, όπως ενημέρωση, προπαγάνδα, εξοικονόμηση πόρων κ.α.¹⁰

Θα λέγαμε ότι η πολιτιστική κίνηση στο νομό χαρακτηρίζεται στο μεγαλύτερο μέρος της από φεστιβάλ και δημόσιες εκδηλώσεις, οι οποίες πυκνώνουν την καλοκαιρινή περίοδο,

οπότε μετακαλούνται οι πιο γνωστοί καλλιτέχνες. Θα ήταν έξω από κάθε πραγματικότητα να μιλήσουμε για κάποια ιδιαίτερη πολιτιστική "ταυτότητα", εφόσον ό,τι πραγματοποιείται στο νομό, καθορίζεται από την τυπική επανάληψη των αθηναϊκών προτύπων. Σε αυτή τη κατάσταση οι λιγοστές τοπικές προσπάθειες είναι καταδικασμένες να περιθωριοποιούνται και να μένουν χωρίς συνέχεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β'

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΛΑΙΚΗΣ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ

Θεωρούμε σκόπιμο, πρίν επεξεργαστούμε τα στοιχεία που αφορούν τις δραστηριότητες πολιτιστικού περιεχομένου στο Ν. Κορινθίας, να παρουσιάσουμε τα κυριώτερα σχετικά χαρακτηριστικά της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής για τη Λ.Ε. κατά την τελευταία ιστορική περίοδο¹¹. Χρησιμοποιούμε τον όρο "πολιτιστική πολιτική" με την πιο ευρεία έννοια, διότι, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ουδέποτε υπήρξε συγκροτημένα ιδιαίτερη πολιτιστική πολιτική στη Λ.Ε., που να λαμβάνει υπόψη τις υπάρχουσες πνευματικές και καλλιτεχνικές διεργασίες και να παρεμβαίνει για την ανάπτυξή τους. Θα χωρίσουμε την πορεία του θεσμού μετά την δικτατορία σε τρεις χρονικές περιόδους, ως ακολούθως:

α. 1974-1980

β. 1981-1982

γ. 1983-σήμερα

Η πρώτη περίοδος, των μεταπολιτευτικών χρόνων, χαρακτηρίζεται κυρίως από τις λιγοστές παραδοσιακές δραστηριότητες της Λ.Ε., η δεύτερη από τη μεταβατική κατάσταση που δημιουργήσαν στο θεσμό οι πολιτικές αλλαγές σε συνδυασμό με την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ και η τρίτη από την ανασυγκρότηση της Λ.Ε. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας η Λ.Ε. διοργάνωνε εκδηλώσεις καθαρά προπαγανδιστικού περιεχομένου, με ομιλητές που ορίζονταν "βάσει του αναγκαίου κοινωνικού κύρους και του εθνικού των φρονήματος"¹², οι οποίοι συνήθως ήσαν στρατιωτικοί, αστυνομικοί, ιερείς και εκπαιδευτικοί. Ωστόσο, πέρα από το περιεχόμενο των εκδηλώσεων αυτών, παρατηρούμε εμμονή των αρμοδίων στην ποσότητά τους¹³, αξιολογημένο χαρακτηριστικό και των άλλων περιόδων όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια.

α. 1974-1980: Τα πρώτα χρόνια της μεταπολιτευτικής περιόδου έγινε προσπάθεια από τους αρμόδιους για αποχουντοποίηση¹⁴ της Α.Ε., εκσυγχρονισμό και προσαρμογή στα νέα δεδομένα¹⁵, χωρίς να υπάρξει σοβαρή πρόοδος. Στη πράξη συνεχίστηκαν με την ίδια προχειρότητα οι εκδηλώσεις που αναφέρονταν "εις τον εθνικόν, θρησκευτικόν, επαγγελματικόν και κοινωνικόν βίον" και όπως συνεχίζει ο Απολογισμός της ΝΕΛΕ Κορινθίας (15-6-1975) "επραγματοποιήθη δε εις υψηλόν βαθμόν η τόνωσις του εθνικού και θρησκευτικού φρονήματος".

Ωστόσο τώρα προστίθεται το πρόβλημα της συμμετοχής του κόσμου που κατά τη διάρκεια της δικτατορίας ήταν αναγκαστική. Στη συνέχεια του παραπάνω Απολογισμού διαπιστώνεται ότι "... το βασικόν πρόβλημα το οποίον αντιμετωπίζουν τα Κ.Ε. είναι η διασφάλισις της προθύμου προσελεύσεως των ενηλίκων, ήτις καθίσταται προβληματική και εις πολλές περιπτώσεις αδύνατος. Δια τούτο προτείνομεν τον εμπλουτισμόν των Κέντρων με οπτικοακουστικά μέσα δια την ποικιλίαν του προγράμματος τούτων, καθισταμένης ούτω της εν αυτοίς ατμοσφαιρας πλέον ελκυστικής...". Και η "ελκυστική" αυτή ατμόσφαιρα ουδέποτε επετεύχθη, παρόλες τις προσπάθειες (εκκλήσεις, ανακοινώσεις, παροχές οδηγιών, γνωστοποιήσεις κλπ) των εκάστοτε Νομαρχών προς τους φορείς και την "πνευματικήν ηγεσίαν" του Νομού, όπου δεν ξεχνούσαν να τονίζουν ότι "αι απονεμόμεναι (εκ της ΝΕΛΕ) ηθικάί αμοιβαί εις δημοσίους υπαλλήλους κατατίθενται εις τον ατομικόν φάκελλον αυτών και αποτελούν στοιχείον ληπτέον υπ'όψιν κατά την εξέλιξίν των" (Εγκύκλιος ΝΕΛΕ Κορινθίας 111/22-11-1975). Από τα ελλιπή στοιχεία που υπάρχουν για την περίοδο εκείνη, αναφέρουμε ενδεικτικά ολόκληρο το 3 μηνό πρόγραμμα δράσης του Κ.Ε. Εξαμιλίων όπως ακριβώς είχε:

Ημερομηνία	Ημέρα Ωρα	Θέμα ομι- λίας ή εκδηλώσεως	Τόπος	Ονοματεπώνυμον και ιδιότης ομιλητού
9-3-75	Κυρ. 11-12	Το μυστήριο της εξομολογήσεως	Εξαμίλια	 Ιερεύς
23-3-75	Κυρ. 11-12	Το παιδικό ψεύδος	"	 Διδασκάλισσα
25-3-75	Τρ. 11-12	Η 25η Μαρτίου '21	"	 Δ/ντής Κ.Ε.
7-4-75	Κυρ. 11-12	Η τηλεόρασις ως επιμορφωτικόν μέσον	"	 Διδασκάλισσα
13-4-75	Κυρ. 11-12	Τουρισμός-Αρχαιότη- τες	"	 Διδασκάλισσα
20-4-75	Κυρ. 11-12	Μεγάλοι Ευεργέτες	"	 Διδάσκαλος
26-4-75	Σαβ. 11-12	Εμπρός εις τον Εσταυρωμένον	"	 Διδασκάλισσα
8-5-75	Κυρ. 11-12	Η κατήχησις των νέων	"	 Ιερεύς
25-5-75	Κυρ. 11-12	Η δύναμις της προ- σευχής	"	 Δ/ντής Κ.Ε.

Το 1977 εκδίδεται νέος κανονισμός λειτουργίας των Κέντρων Επιμόρφωσης (Κ.Ε.) και για πρώτη φορά η Δ.Ε. προσανατολίζεται σε τμήματα μάθησης "ήτοι εις εκτενείς αναλύσεις μετά συζητήσεων εκάστου θέματος εις σειράν περιόδων με ωρισμένον ακροατήριο ενδιαφερομένων" (ΥΠΕΠΘ, Δ/ΝΣΗ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΕΩΣ ΕΝΗΛΙΚΩΝ, 11-6-1976). Ταυτόχρονα δίνε-
νεται βαρύτητα στην ποσότητα των τμημάτων χωρίς να ενδια-
φέρει τους αρμόδιους η υποδομή, το περιεχόμενο και η ποιό-
τητά τους¹⁶. Ετσι εγκαινιάσθηκε ως τμήμα μάθησης η "Κο-
πτική" και στη συνέχεια έως το 1980 τμήματα μικρής διάρ-
κειας, συνήθως 12-48 ωρών. Από τα ελλιπή στοιχεία που
διαθέτουμε για τον Ν. Κορινθίας την περίοδο έως το 1980,
τα πιο δημοφιλή τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου ήσαν:
αρχές ποδοσφαίρου, σκάκι, χειροτεχνία (μπατίκ, μακραμέ,

γύψινα κλπ), υμνογραφία, χορωδία, αισθητική (μάλλον πρόκειται για τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης όπως η κομωτική, ζαχαροπλαστική κλπ), χαλκογραφία κ.α.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες επιμορφωτών εκείνης της περιόδου εγκαινιάστηκε τότε και η "αυτόματη σύσταση" των τμημάτων: Ο υποψήφιος επιμορφωτής ήταν υποχρεωμένος να παραδώσει λίστα επιμορφωνόμενων στους αρμόδιους για την έγκριση λειτουργίας του τμήματος. Η όλη ενέργεια θα είχε πολλαπλό ενδιαφέρον αν στη λίστα δεν υπήρχαν κυρίως, όπως λένε οι μαρτυρίες, συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα του επιμορφωτή που συμπλήρωναν απλώς τον απαιτούμενο αριθμό για την έναρξη ενός τμήματος. Συμπερασματικά για ολόκληρη την μεταπολιτευτική περίοδο μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι οι δραστηριότητες της ΝΕΛΕ Κορινθίας περιορίζονταν στην αναπαραγωγή των κρατουςών αντιλήψεων ή στην εξάσκηση κάποιου "χόμπυ", χωρίς να υπάρχει καν προβληματισμός για τη σχέση τους προς τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές ανάγκες των Κορινθίων.

β. 1981-1982: Η είσοδος της Ελλάδας στην ΕΟΚ έκανε αναγκαία την αλλαγή του κανονισμού της Α.Ε. από το ΥΠΕΠΘ¹⁷. Η Α.Ε. έπρεπε να προσαρμοστεί στα δεδομένα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων¹⁸, αφού το Κοινωνικό Ταμείο χρηματοδοτούσε κατά 55% τα Προγράμματά της. Ενώ το 1980 ο προϋπολογισμός σε πανελλήνια κλίμακα για την Α.Ε. δεν ξεπερνούσε τα 50 εκατ. δρχ., το 1981 έφτασε τα 700 εκατ. δρχ. και "έτσι σημειώθηκε μιά τεράστια ποσοτική αύξηση των δραστηριοτήτων της Α.Ε. χωρίς να συνοδεύεται ούτε από την αναγκαία υποδομή ούτε από την εκπαίδευση κατάλληλων στελεχών... Αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής ήταν ένας τυφλός γιγαντισμός που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη οποιουδήποτε προσανατολισμού.... οποιωνδήποτε προτεραιοτήτων και από μιά διαφθορά των στελεχών που την επέτρεπε και την ευνοούσε

το θεσμικό πλαίσιο"¹⁹. Σε πολλά επίσημα έγγραφα της εποχής φαίνεται ο αγώνας και η αγωνία των αρμοδίων για την "απορρόφηση από το Κοινωνικό Ταμείο" και η λογική του "όσο περισσότερα τόσο καλύτερα"²⁰. Αναψε λοιπόν το πράσινο φως, λόγω της ΕΟΚ, με αποτέλεσμα την αύξηση των δραστηριοτήτων που εύλογα προσανατολίστηκαν στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των επιμορφωνόμενων. Στο πρώτο ίσως έγγραφο της Δ/νσης Λαϊκής Επιμόρφωσης που αναφέρεται ιδιαίτερα και αποκλειστικά στον πολιτισμό με ημερομηνία 8-10-81 διαβάζουμε: "... Ολες οι περιοχές των λαϊκών εκφράσεων και δυνατοτήτων χρωματίζονται με τα ήθη, τα έθιμα, την τέχνη, την ποίηση, τη μουσική και γενικά όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον ιστορικό χαρακτήρα μας και χαρίζουν την ευγένεια στη φυλή μας και τη λεβεντιά στις Εθνικές εξορμήσεις". Μόνο που "εθνική εξόρμηση" σήμαινε για τους αρμόδιους της Α.Ε. αξιοποίηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Η νέα πολιτική ηγεσία που προέκυψε μετά τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981 προσπάθησε να κατοχυρώσει θεσμικά μιά διαφορετική αντίληψη για τη Α.Ε., αναδιάρθρωσε το θεματολόγιο και έθεσε ως βασικό στόχο να αποτελέσει η Α.Ε. "χώρο ανοιχτού και ελεύθερου διαλόγου" για όλα τα σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πολίτης. Ωστόσο η άποψη ότι "η ΕΟΚ μοιράζει χρήματα"²¹ συνεχίστηκε ως το τέλος του 1982 - σε μικρότερη κλίμακα και αργότερα - με συνέπεια την εμμονή των περισσότερων στελεχών της Α.Ε. στην ποσότητα των δραστηριοτήτων. Η εμμονή αυτή, σε συνδυασμό με το μεράκι και τον ενθουσιασμό νέων στελεχών της Α.Ε., είχε σαν αποτέλεσμα μιά έξαρση σε τμήματα και εκδηλώσεις σε όλη σχεδόν την Ελλάδα.

Κρίνουμε απαραίτητο να σημειώσουμε ορισμένα χαρακτηριστικά στοιχεία για τον πολιτισμό, που θεωρούμε ότι σήμαδεψαν και την ακόλουθη πορεία. Για πρώτη φορά η ΝΕΛΕ Κορινθίας άρχισε να επιδοτεί επαγγελματικά συγκροτήματα, που μετακαλούνταν από την Αθήνα και ήσαν ιδιαίτερα δαπανηρά. Οι επαγγελματίες αυτοί συνήθως φρόντιζαν μετά την εκδήλωση να στέλνεται στη ΝΕΛΕ, από τον Πρόεδρο της Κοινότητας όπου πραγματοποιήθηκε η εκδήλωση, ένα τυποποιημένο ευχαριστήριο (που άρχιζε με τα λόγια: "ευτυχώς σήμερα που η πολιτεία άρχισε να δίνει πολιτιστική τροφή που τόσο είχαμε στερηθεί....."), αποβλέποντας στην πραγματοποίηση και άλλων εκδηλώσεων. Για πρώτη επίσης φορά η ΝΕΛΕ άρχισε μορφές συνεργασίας με τους Πολιτιστικούς Συλλόγους του Νομού. Τα δύο αυτά γεγονότα, που εμφανίστηκαν σε Πανελλαδική κλίμακα, σε συνδυασμό με την χρηματοδότηση πολιτιστικών εκδηλώσεων από άλλες Υπηρεσίες (ΥΝΓΑ, Νομαρχίες κ.α.), έδωσαν την εντύπωση ότι στην επαρχία υπάρχει "πολιτιστικός οργασμός". Μόνον έτσι μπορούν να εξηγηθούν τα αιτήματα των Πολιτιστικών Συλλόγων προς την ΝΕΛΕ Κορινθίας, του τύπου "...επειδή ο Σύλλογός μας παρουσιάζει παθητικό και δεν μπορεί να ανταποκριθεί οικονομικά θα ήθελε την ενίσχυση της ΝΕΛΕ....", καθώς και τα άπειρα προσκλητήρια επαγγελματιών από την Αθήνα - που ζητούσαν μέχρι και 250.000 δρχ. την παράσταση - του τύπου "αγαπητοί σ. της ΝΕΛΕ, επειδή ίσως δεν γνωρίζετε τις δραστηριότητές μας μέχρι τώρα, σας ενημερώνουμε ότι έχουμε συνεργαστεί με τις ΝΕΛΕ (παρατίθενται ονόματα 5-6 ΝΕΛΕ) όπου η απήχηση του κόσμου που τόσα χρόνια ζούσε απομονωμένος...".

Μπορούμε να πούμε ^{ότι} η διετία 1981-1982 χαρακτηρίζεται από πλήθος αλλαγών και νέων προβλημάτων, καθώς και από τη

συνύπαρξη και σύγκρουση πολλών και νέων αντιλήψεων και πρακτικών στο θεσμό της Α.Ε.

γ. 1983-σήμερα: Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από την σταθεροποίηση της δομής και της λειτουργίας της Α.Ε. σύμφωνα με το νέο πνεύμα που προέκυψε μετά την πολιτική αλλαγή του 1981 και τη μεταβατική φάση του 1982. Ήδη από τον Οκτώβρη του 1982 εκδόθηκε νέος Κανονισμός Α.Ε., ο οποίος εφαρμόστηκε από τις αρχές του 1983 και πιά συστηματικά μετά τη πρόσληψη των μελών των Συμβουλίων Λαϊκής Επιμόρφωσης (ΣΛΕ), το καλοκαίρι του 1983.

Στα σεμινάρια επιμόρφωσης των ΣΛΕ, στα Περιφερειακά Εργαστήρια Α.Ε. και στα τοπικά σεμινάρια που ακολούθησαν με ευθύνη των νεοσύστατων ΣΛΕ, διαφαίνεται η νέα ταυτότητα της Α.Ε. ως προς τους στόχους, τη μέθοδο και το περιεχόμενο των προγραμμάτων. Παράλληλα για πρώτη φορά συζητούνται σοβαρά οι τεχνικές δυσκολίες και τα προβλήματα που ανακύπτουν από την τρέχουσα πρακτική και παρεμποδίζουν την υλοποίηση της νέας αντίληψης²². Οι πρωτοβουλίες τώρα ξεκινούν από την περιφέρεια όπου ύστερα από την λεγόμενη "ανίχνευση αναγκών", με την οποία είναι επιφορτισμένο κυρίως το ΣΛΕ, και τη συνεργασία των διαφόρων φορέων και επιτροπών, προωθείται η σύνδεση της Α.Ε. με τα τοπικά αναπτυξιακά προγράμματα. Η Α.Ε. αρχίζει έτσι να αποκτά οργάνωση και εσωτερική συνοχή, επαφή με κοινωνικούς και πολιτιστικούς φορείς και ευρύτερη δημοσιότητα.

Όσον αφορά την πολιτιστική πολιτική, πέρα από τους γενικούς στόχους των Κανονισμών Α.Ε., υπάρχει συγκεχυμένη αντίληψη. Είναι γεγονός ότι οι πολιτιστικές δραστηριότητες (τμήματα και εκδηλώσεις) έως τον Οκτώβρη του 1985 ανήκαν στην κατηγορία εκείνη του θεματολογίου που ονομαζόταν "άλλα θέματα". Οι συμβουλές των αρμοδίων, νωρίτερα, για

περιορισμό των τμημάτων χορού λ.χ. δεν μπορούν να θεωρηθούν πολιτιστική πολιτική. Επιπλέον, επειδή και το 1983 συνεχίστηκε στην επαρχία η "πολιτιστική έξαρση", οι αρμόδιοι έκριναν ότι θα έπρεπε "να περιοριστεί στο ελάχιστο δυνατόν η μετάκληση μουσικών, χορευτικών ή άλλων συγκροτημάτων από άλλους Νομούς και ιδιαίτερα από την Αθήνα" (Εγκύκλιος Δ/νσης Α.Ε. Γ5 561/29-7-83). Στην ίδια εγκύκλιο αναφέρεται για πρώτη φορά στην ιστορία της Α.Ε. ότι "τα τμήματα με πολιτιστικό περιεχόμενο θα πρέπει να καταλήγουν σε κάποια δραστηριότητα ή εκδήλωση σε συνεργασία με την Τ.Α. ή τοπικούς Πολιτιστικούς Συλλόγους ή με άλλα τμήματα Α.Ε. προκειμένου να κινητοποιούνται οι τοπικές δυνάμεις για την πολιτιστική ανάπτυξη κάθε περιοχής".

Ωστόσο η παραπάνω αντίληψη, παρότι απέτέλεσε αντικείμενο πολλών συσκέψεων και σεμιναρίων των περιφερειακών στελεχών, δεν ήταν η μόνη που ίσχυε για τους αρμόδιους. Ορισμένες φορές οι περιφερειακές ΝΕΛΕ κατευθύνονταν από την Κεντρική Υπηρεσία να πραγματοποιούν δραστηριότητες που έκφραζαν επίμαχες κυβερνητικές επιλογές για ορισμένα ζητήματα (Ν/Σ για το Συνεταιριστικό, ΕΣΥ, Ν/Σ για την εκπαίδευση κ.α.) με αποτέλεσμα μερίδα του τοπικού τύπου να μιλάει για "πρασινοεπιμόρφωση"²³ και να δημιουργείται συγκεχυμένη αντίληψη στο κόσμο για το θεσμό της Α.Ε. Στο "Πλαίσιο για την ποιοτική αναβάθμιση της Α.Ε."²⁴ αποσαφηνίζεται πλέον, για το 1986, ότι λειτουργούν τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου, τα οποία μαζί με τα κοινωνικά δεν θα πρέπει να ξεπερνούν το 25% των συνολικών τμημάτων σ'ένα Νομό. Μέσα από αυτά επιδιώκεται "ο ελεύθερος ανοιχτός διάλογος και οι διαδικασίες ενημέρωσης, μάθησης και προβληματισμού γύρω από τα κοινωνικά και πο-

λιτιστικά ζητήματα, με στόχο να δοθεί η δυνατότητα στον καθένα να κατανοεί την πραγματικότητα προκειμένου να την μεταμορφώνει σύμφωνα με τις ανάγκες του". Και επισημαίνεται στην ίδια εγκύκλιο ότι "η ΓΓΛΕ προτίθενται να υποστηρίξει οικονομικά και μορφωτικά, ομάδες επιμορφωμένων, που, αφού τελειώσουν ένα τμήμα μάθησης, επιθυμούν να αναλάβουν μιά δραστηριότητα που σχετίζεται με επιμορφωτικές διαδικασίες, που συντελέστηκαν σε αυτό (συνεταιρισμός, δημοτική επιχείρηση, θεατρική παράσταση, μουσικό συγκρότημα κλπ). Υπογραμμίζεται ότι πρόθεση της ΓΓΛΕ είναι να καταργηθεί κάθε άλλη εκτός από τις πιο πάνω, μορφή χρηματοδότησης φορέων ή καλλιτεχνικών συγκροτημάτων".

Διαμορφώνονται έτσι κατά την περίοδο αυτή νέα πλαίσια για την πολιτιστική δραστηριότητα, στην οποία θα επικεντρωθεί η ανάλυση των επομένων κεφαλαίων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ'

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ Λ.Ε. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ - ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

Η αξιοπιστία των στοιχείων

Θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε ότι τα στοιχεία, που χρησιμοποιούμε στους πίνακες, που ακολουθούν, είναι συνδυασμός των επίσημων δεδομένων και αυτών που εμείς θεωρούμε πλησιέστερα προς την πραγματικότητα. Βέβαια η απόκλιση μεταξύ των δύο προσεγγίσεων δεν είναι μεγάλη ώστε να αλλοιώνεται ριζικά η εικόνα ανάλογα με τα μέν ή τα δέ κατά την περιγραφή μιάς κατάστασης. Παραμένει ωστόσο δύσκολο να προσεγγιστούν με ακρίβεια ορισμένα μεγέθη, όπως ο αριθμός συμμετασχόντων, το φύλο, η ηλικία και το επάγγελμα των επιμορφωνόμενων. Και η αδυναμία αυτή οφείλεται τόσο στην Κεντρική Υπηρεσία, όσο και στα κατά τόπους Κ.Ε. Δεν γνωρίζουμε τι έχει πράξει η Κεντρική Υπηρεσία για την αντιμετώπιση του προβλήματος από το 1984, "που είχε πλήρη επίγνωση ότι το σύστημα συλλογής των στοιχείων είναι τελείως ανεπαρκές"²⁵, πάντως στα κατά τόπους Κ.Ε. το φαινόμενο οφείλεται αφ' ενός μόν στην απροθυμία των επιμορφωνόμενων να παραχωρούν τα στοιχεία τους, αφ' ετέρου στη δυσφορία ορισμένων επιμορφωτών και ΥΚ απέναντι στη "γραφειοκρατική" υποχρέωση συμπλήρωσης των σχετικών εντύπων.

1. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ Λ.Ε.

Δίνουμε συνοπτικά μία εικόνα της διοικητικής και οργανωτικής λειτουργίας της Λ.Ε. στο Νομό Κορινθίας: Η ΝΕΛΕ Κορινθίας συστεγαζόταν στο Γραφείο Δημοτικής Εκπαίδευσης έως το 1982 και στον ΟΑΕΔ ως το καλοκαίρι του 1983, απ' όπου επιτεινόταν περισσότερο η σύγχυση του κόσμου γύρω από

την ταυτότητά της. Τα Κέντρα Επιμόρφωσης μέχρι το 1981 λειτουργούσαν σε απομονωμένα χωριά με την ευθύνη συνήθως ενός δασκάλου και για περιορισμένο χρονικό διάστημα (5-9 μήνες), ακολουθώντας ως επιμορφωτικό έτος το σχολικό. Η συνολική ευθύνη της υπηρεσίας ανήκε στον Προϊστάμενο Επιμόρφωσης, ο οποίος ασκούσε παράλληλα και την κανονική του εργασία, (Δ/ντής Δημοτικής Εκπαίδευσης ή ΟΑΕΔ), όπως άλλωστε και οι Δ/ντές κέντρων. Το 1983 δημιουργήθηκαν τα Κ.Ε., όπως παρουσιάζονται στους πίνακες 5 και 6, με βάση τις προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης για το Ν. Κορινθίας του ΥΧΟΠ και την πολιτική των "ανοιχτών πόλεων". (Εως τα μέσα του 1984 λειτούργησε και το ΚΕ Γκούρας, το οποίο λόγω ελάχιστης δραστηριότητας υπήχθει στο ΚΕ Κιάτου). Όπως βλέπουμε στον πίνακα 5, την πολυπληθέστερη περιοχή καλύπτει το ΚΕ Κορίνθου και την πιο αραιοκατοικημένη το ΚΕ Νεμέας. Στις ακτίνες δράσης των ΚΕ συμπεριλαμβάνονται όλες οι πόλεις και τα χωριά του νομού (125 συνολικά), όπως παρατηρούμε στον πίνακα 5. Δίνεται δηλαδή η δυνατότητα, τουλάχιστον θεωρητικά, να πραγματοποιηθούν δραστηριότητες ΛΕ σε ολόκληρο το νομό. Τα ΚΕ στεγάζονται σε ενοικιαζόμενους χώρους, εκτός από το ΚΕ Λουτρακίου, στο οποίο έχουν παραχωρηθεί από τον Δήμο αίθουσες του Πνευματικού Κέντρου. Όλοι οι χώροι στην έδρα των ΚΕ είναι πλέον κατάλληλα εξοπλισμένοι για τις δραστηριότητες του θεσμού, ενώ στην ακτίνα δράσης τους οι δραστηριότητες αυτές πραγματοποιούνται συνήθως στα σχολεία.

Τα όργανα και τα στελέχη της ΛΕ του νομού λειτουργούν όπως προβλέπεται από τον κανονισμό ΛΕ. Αξίζει ωστόσο να σημειώσουμε στο σημείο αυτό ότι από το 1983 έως το 1987 στις 11 θέσεις του ΣΛΕ και των ΥΚ, (δεν μιλάμε για τους

επιμορφωτές) έχουν εναλλαχθεί 21 άτομα, τα περισσότερα παραιτούμενα εν όψει διορισμού στο Δημόσιο. Το γεγονός αυτό δείχνει μία πρώτη μορφή οργανωτικής δυσλειτουργίας του θεσμού της Λ.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

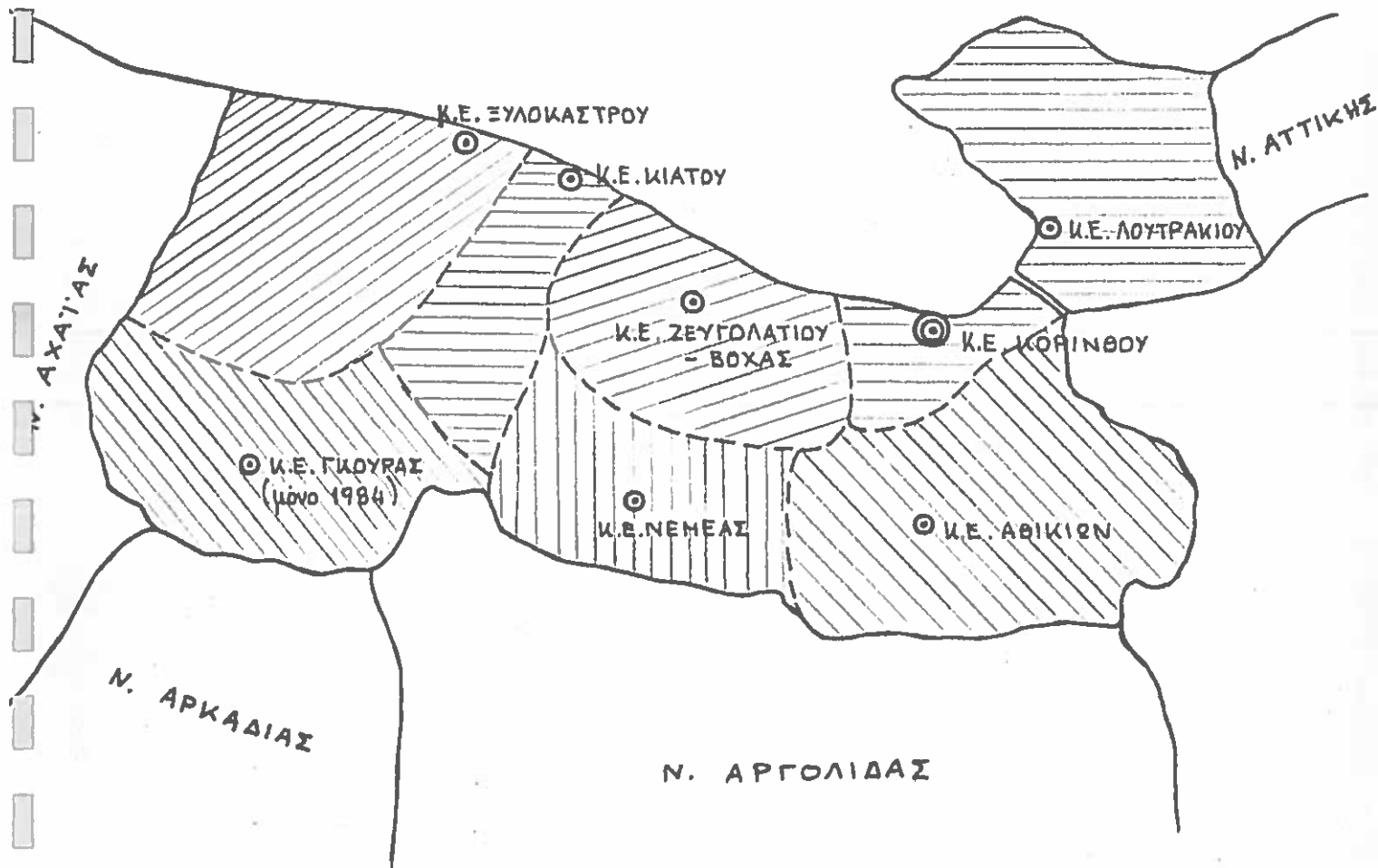
Κατανομή πληθυσμού Ν. Κορινθίας κατά Κ.Ε.

α/α	Κ.Ε	πληθυσμός κατά ΚΕ	% επί του συνολικού πληθυσμ.	Πόλεις & χωριά της ακτίνας δράσης των ΚΕ
1.	ΚΕ ΚΟΡΙΝΘΟΥ	27.113	22%	4
2.	ΚΕ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ	13.417	11%	4
3.	ΚΕ ΚΙΑΤΟΥ	23.028	18,5%	39
4.	ΚΕ ΕΥΛΟΚΑΣΤΡΟΥ	16.417	13%	29
5.	ΚΕ ΖΕΥΓΟΛΑΤΙΟΥ- ΒΟΧΑΣ	20.965	17%	19
6.	ΚΕ ΑΘΙΚΙΩΝ	12.555	10,5%	14
7.	ΚΕ ΝΕΜΕΑΣ	9.547	8%	16
	Σύνολο	123.042	100%	125

Σημείωση: Μέχρι το επιμορφωτικό έτος 1984 λειτουργούσε το Κ.Ε. Γκούρας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6

Σχηματική παρουσίαση των Κ.Ε. στο Ν. Κορινθίας

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤ'ΕΤΟΣ

Εξετάζοντας τους πίνακες 7 και 8, παρατηρούμε μία συνεχιζόμενη αύξηση του κατ'έτος συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης (τ.μ.) έως το 1984. Αυτό οφείλεται, όπως ήδη έχουμε παρατηρήσει στο κεφάλαιο Β', από τη μία πλευ-

ρά στην αντίληψη που είχε επικρατήσει ότι "η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να αντλήσει περισσότερα χρήματα από το Κοινωνικό Ταμείο της ΕΟΚ" και από την άλλη στις πολιτικές επιλογές της νέας ηγεσίας για "συνολική επιμόρφωση του λαού". Σημαντικό εξάλλου ρόλο στην αύξηση των τμημάτων μάθησης έπαιξε η σύσταση του ΣΔΕ και γενικά η αρτιότερη οργάνωση και λειτουργία της ΔΕ (πρόσληψη νέων Υ.Κ., σύσταση Τοπικών Επιτροπών ΔΕ, σύνδεση με τοπικούς φορείς, υποδομές, διαφήμιση του θεσμού κλπ). Έτσι φθάνουμε στο επιμορφωτικό έτος 1984, που σημειώνεται η μεγαλύτερη ποσοτική εξέλιξη των τμημάτων μάθησης (298). Διακρινόμενα κατά κατηγορίες υπήρχαν: 210 τ.μ. επαγγελματικής κατάρτισης (ήτοι το 70,5% επί του συνόλου), 38 τ.μ. κοινωνικού περιεχομένου (13%) και 50 τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου (16,5%). Την αμέσως επόμενη επιμορφωτική χρονιά 1985 υπάρχει μιά μείωση του συνολικού αριθμού των τμημάτων κατά 28% (από 298 σε 215 τ.μ.). Η μείωση των τ.μ. συνεχίστηκε και το 1986 αυτή τη φορά κατά 53% (από 215 σε 103 τ.μ.) ποσοστό ρεκόρ για όλα τα έτη. Η μείωση αυτή οφείλεται στις νέες επιλογές της Κεντρικής Υπηρεσίας όπως διατυπώθηκαν στο "Πλαίσιο για την ποιοτική αναβάθμιση της ΔΕ"²⁶, που ορίζει ότι "σε κάθε ΚΕ ενός Νομού είναι δυνατόν να συσταθούν έως 12 συνολικά τμήματα κατά μέσο όρο". Στη συνέχεια της ίδιας εγκυκλίου ορίζονται τα ποσοστά που θα πρέπει να έχει κάθε Νομός στις δύο μεγάλες κατηγορίες τμημάτων: 75% επαγγελματικής κατάρτισης, 25% κοινωνικού και πολιτιστικού περιεχομένου. Οι επιλογές αυτές της Κεντρικής Υπηρεσίας, που δεν θα πρέπει να ήσαν ανεξάρτητες από τις γενικότερες οικονομικές επιλογές της Κυβέρνησης την περίοδο εκείνη, με την "ποιοτική αναβάθμιση" έθεσαν τέλος στην αντίληψη περί "άντλησης περισσότερων χρημάτων από την ΕΟΚ". Πρέ-

πει να αναφερθεί ακόμα ότι η αναγκαστική μείωση των τμημάτων δημιούργησε κάποια "αναταραχή" στην περιφέρεια, τόσο στους εργαζόμενους της ΔΕ (απόλυση των μισών περίπου επιμορφωτών, κλίμα ανασφάλειας στα στελέχη κλπ), όσο και στο κοινό της, μερίδα του οποίου είχε πιστέψει χάρη στη συστηματική διαφήμιση των προηγούμενων ετών ότι μπορούσε να δημιουργήσει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο όσα τμήματα ήθελε. Κυκλοφόρησαν τότε φήμες στο ευρύτερο κοινό ότι η ΔΕ δεν έχει χρήματα και "διαλύεται".

Όσον αφορά την κατηγορία των τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου κατά την διετία 1985-86 παρατηρούμε μείωση κατ' απόλυτους αριθμούς: 50 τ.μ. το 1984, 42 το 1985 και 20 το 1986: ωστόσο σε ποσοστά επί του συνολικού αριθμού των τμημάτων κατ'έτος υπάρχει αύξηση, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 7: 16,5% το 1984, 19,5% το 1985 και 19,5% το 1986. Αντίστοιχη αύξηση παρατηρούμε και για τα τ.μ. κοινωνικού περιεχομένου. Είναι φανερό λοιπόν ότι στο Ν. Κορινθίας τα μέτρα του "πλαισίου για την ποιοτική αναβάθμιση" είχαν "κόστος" μόνο για τα τ.μ. επαγγελματικής κατάρτισης, ενώ για τις άλλες δύο κατηγορίες θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι βρίσκονται και εκτός του "πλαισίου" (25%), εφ'όσον κατά το επιμορφωτικό έτος 1985 συμπληρώνουν 10 ποσοστιαίες μονάδες παραπάνω (35%) και το 1986, 12 επιπλέον (37%).

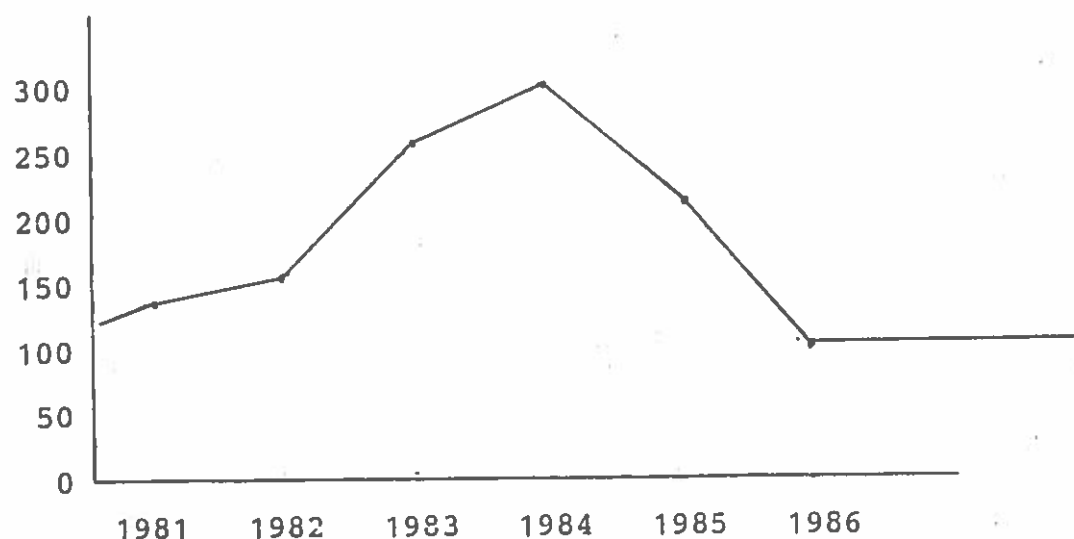
ΠΙΝΑΚΑΣ 7

ΕΞΕΛΙΞΗ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΜΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΑΤ'ΕΤΟΣ ΣΤΗ Δ.Ε. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ

Χρονολογία	Τμήματα επαγ.		Τμήματα κοινωνικού		Τμήματα πολιτιστικ.		Σύνολο τμημάτων
	κατάρτισης	% επί συνόλου	περιεχομ.	%	περιεχ.	%	
1981	-	-	-	-	-	-	144
1982	-	-	-	-	-	-	160
1983	202	79%	27	10,5%	27	10,5%	256
1984	210	70,5%	38	13%	50	16,5%	298
1985	140	65%	33	15,5%	42	19,5%	215
1986	65	63%	18	17,5%	20	19,5%	103

ΠΙΝΑΚΑΣ 8

Διαγραμματική εξέλιξη του συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης κατ'έτος

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ

Ανάλογη εξέλιξη με τα τμήματα μάθησης υπήρξε τα τελευταία χρόνια και στον αριθμό των επιμορφωνόμενων, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 9. Κατά μέσο όρο παρακολούθησαν 12-16 άτομα κάθε τμήμα της ΛΕ. Με δεδομένο ότι στο Ν. Κορινθίας υπάρχουν, σύμφωνα με την απογραφή του '81, 93.624 ενήλικες πολίτες (άνω των 15 χρόνων), στα τμήματα της ΛΕ συμμετείχε το 1,4% του συνολικού πληθυσμού ενηλίκων το 1985 και το 4,5% το 1984. (Βέβαια, εάν λάβουμε υπόψη ότι ορισμένοι επιμορφωνόμενοι συμμετέχουν σε περισσότερα τμήματα από ένα χωρίς αυτό να μπορεί να προσδιοριστεί ποσοτικά, τότε τα ποσοστά ίσως είναι χαμηλότερα). Τέλος, καμμία επιμορφωτική χρονιά η συμμετοχή των επιμορφωνόμενων στην κατηγορία των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου δεν ξεπέρασε το 1% επί του συνολικού πληθυσμού ενηλίκων της Κορινθίας. Το ποσοστό αυτό, σε τελευταία ανάλυση, δείχνει τις σημερινές δυνατότητες ποσοτικής παρέμβασης της ΛΕ στην περιφέρεια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9

Εξέλιξη αριθμού επιμορφωνόμενων κατά κατηγορία τμημάτων και κατ'έτος στη Δ.Ε. Κορινθίας

Χρονολογία	Επιμορφω- νόμενοι		Επιμορφων.		Επιμορφ.		Σύνολο επιμορφω- νόμενων
	τμ. επαγγ. κατάρτισης	% επί συνόλου	τμημ. κοιν. περ.	% επί συνόλου	τμημ. πολ.π.	% επί συνόλου	
1981	-	-	-	-	-	-	2.584
1982	-	-	-	-	-	-	2.777
1983	3.092	80,5%	397	10,5%	353	9%	3.842 100%
1984	2.805	70%	492	12%	733	18%	4.030 100%
1985	1.811	61,5%	486	16%	679	22,5%	2.976 100%
1986	796	61,5%	235	18,5%	258	20%	1.289 100%

4. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Ο πίνακας 10 μας δείχνει ότι τα περισσότερα τμήματα μάθησης πολιτιστικού περιεχομένου πραγματοποιούνται στην έδρα των κέντρων και λιγώτερα στα υπόλοιπα χωριά, που συμπεριλαμβάνονται στην ακτίνα δράσης τους. Κατά το επιμορφωτικό έτος 1983 το 70% των τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου πραγματοποιήθηκαν στην έδρα των κέντρων και αντίστοιχα το 60% το 1984, 60% το 1985 και 55% το 1986. (Μόνο στο ΚΕ Ζευγολατιού τα τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου δεν πραγματοποιήθηκαν στην έδρα του, επειδή περιλαμβάνει και άλλες μεγάλες πόλεις όπως το Λέχαιο, Βραχάτι, Βέλο κ.ά.). Το φαινόμενο της συγκέντρωσης των τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου στην έδρα των ΚΕ μπορεί να ερμηνευτεί ως ακολούθως:

- Οι έδρες των επτά κέντρων συγκεντρώνουν το 45% του συνολικού αριθμού των κατοίκων του Ν. Κορινθίας.
- Όλα τα ΚΕ, όπως προαναφέρθηκε, διαθέτουν στην έδρα τους τις απαραίτητες υποδομές για τη σωστή λειτουργία των τμημάτων μάθησης.

γ. Η τάση ορισμένων στελεχών "να ξεμπερδέψουν ευκολότερα", οργανώνοντας στην έδρα τα ελάχιστα απαραίτητα τμήματα, πολύ περισσότερο όταν κατά την διετία 1984-85 δεν καταβάλλονταν στους ΥΚ τα οδοιπορικά έξοδα.

δ. Τα μικρά χωριά πιστεύουν ότι "ο πολιτισμός είναι πολυτέλεια". (θα αναφερθούμε εκτενέστερα σ' αυτό το σημείο παρακάτω).

Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 98% όλων των τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου λειτούργησαν καθ' όλη την τετραετία σε πόλεις και χωριά που έχουν πληθυσμό πάνω από 1.000 κατοίκους. Με δεδομένο ότι η Κορινθία έχει μόνο 25 πόλεις και χωριά άνω των 1.000 κατοίκων, είναι φανερό ότι στα υπόλοιπα 100 χωριά η πολιτιστική παρέμβαση της ΔΕ μέσα από τμήματα μάθησης ήταν υποτυπώδης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10

Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου που λειτούργησαν στην έδρα των Κ.Ε.

Κ.Ε.	1983		1984		1985		1986	
	Σύνολο τμ.	τμ. που λειτουργ. στην έδρα του Κ.	Σύνολο τμ.	τμ. που λειτουργ. στην έδρα του Κ.	Σύνολο τμ.	τμ. που λειτουργ. στην έδρα του Κ.	Σύνολο τμ.	τμ. που λειτουργ. στην έδρα του Κ.
Κ ^ο ΚΟΡΙΝΘΟΥ	4	4	10	4	6	5	2	1
Κ ^ο ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ	3	3	5	4	7	5	4	3
ΚΕ ΚΙΑΤΟΥ	3	2	7	6	9	7	3	2
Κ ^ο ΕΥΛΟΚΑΣΤΡ.	7	6	8	6	7	6	3	2
ΚΕ ΖΕΥΓΟΛΑΤΙΟΥ	3	0	5	1	4	0	2	0
Κ ^ο ΑΘΙΚΙΩΝ	4	1	10	4	7	6	6	3
ΚΕ ΝΕΜΕΑΣ	3	3	2	2	2	2	0	0
Κ ^ο ΓΚΟΥΡΑΣ	0	0	3	3	0	0	0	0
	27	19 70%	50	30 60%	42	33 60%	20	11 55%

5. ΤΟ ΕΙΔΟΣ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Ο πίνακας 11 παρουσιάζει το είδος των τμημάτων μάθησης πολιτιστικού περιεχομένου. (Όπως έχουμε αναφέρει στην εισαγωγή, δεν εξετάζουμε τα τμήματα κοινωνικού περιεχομένου. Επίσης δεν συμπεριλαμβάνονται, ακόμα κι όταν το αντικείμενό τους έχει πολιτιστικό χαρακτήρα, μαθήματα επαγγελματικής κατάρτισης ή "διεύρυνσης"²⁷). Σε γενικές γραμμές θα λέγαμε ότι το θεματολόγιο των πολιτιστικών θεμάτων παραμένει ίδιο καθ'όλη τη διάρκεια της τετραετίας 1983-1986. Τα τμήματα αυτά δείχνουν να αφορούν στην πλειοψηφία τους "την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου" των επιμορφωμένων. Έχουμε αναφερθεί στο κεφάλαιο Β' στην κατάσταση της ΝΕΛΕ Κορινθίας πριν το 1983. Δυστυχώς δεν στάθηκε δυνατό να καταρτίσουμε έναν αξιόπιστο πίνακα με τ.μ. πολιτιστικού περιεχομένου πριν το επιμορφωτικό έτος 1983. Ξέρουμε όμως ότι οι κυρίαρχες τάσεις ταυτίζονταν με τις πολιτικές επιλογές της Κεντρικής Υπηρεσίας για την "αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου" ή για την "εξάσκηση κάποιου χόμπυ".

Ορισμένα από τα θέματα των τμημάτων που παρατηρούμε στον πίνακα 11 υπήρχαν και κατά τα αμέσως προηγούμενα επιμορφωτικά έτη, όπως η χειροτεχνία, ζωγραφική, χαλκογραφία, χορωδία και η διακοσμητική. Ωστόσο για πρώτη φορά εισήχθησαν στο θεματολόγιο της ΝΕΛΕ Κορινθίας μετά το 1983 θέματα πολιτιστικού περιεχομένου όπως το θέατρο και το κουκλοθέατρο, η φωτογραφία, η ξυλογλυπτική, στοιχείο λαογραφίας, ο κινηματογράφος και οι κατασκευές²⁸. Ορισμένα συνέβαλαν στο σπάσιμο της παράδοσης που ήθελε τη ΔΕ συνδεδεμένη με την κοπτική-ραπτική και το κέντημα και στη δημιουργία ορισμένων εστιών με έντονη πολιτιστική ζωή στο νομό. Ένα από αυτά ήταν το θέατρο, που δεν "επλήγει" από την αναγκαστική μείωση των τμημάτων μάθησης

κατά την περίοδο 1985-86, κατόπιν επιλογής του ΣΔΕ και κατ'επέκταση της ΝΕΔΕ Κορινθίας. Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 11, τα θεατρικά τμήματα, που το 1983 αντιπροσώπευαν το 3,5% του συνόλου των πολιτιστικών τμημάτων και το 1,5% του συνολικού αριθμού των τ.μ. της ΔΕ, παρουσιάζουν τεράστια αύξηση έως το 1986: 30% και 6% αντίστοιχα. Τα υπόλοιπα τμήματα δεν παρουσίασαν σημαντικές αυξομειώσεις.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11

Εξέλιξη των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου κατά αντι-
κείμενο και κατ'έτος

Α/Α ΘΕΜΑ	1983		1984		1985		1986 % επί του	
	Αρ.τμ.	% επί του συνόλου	Αρ.τμ.	% επί του συνόλου	Αρ.τμ.	% επί του συνόλου	Αρ.τμ.	% επί του συνόλου
1. Ζωγραφική	7	26%	5	10%	8	19%	1	5%
2. Χαλκογραφία	7	26%	11	22%	2	5%	1	5%
3. Μουσική+Χό- ρωδία	7	26%	12	24%	7	16%	-	-
4. Παρ. χοροί	2	7,5%	4	8%	6	15%	2	10%
5. Διακοσμητική	2	7,5%	-	-	-	-	1	5%
6. Κατασκευές	1	3,5%	4	8%	7	16%	6	30%
7. Θέατρο+κου- κλοθέατρο	1	3,5%	5	10%	7	16%	6	30%
8. Φωτογραφία	-	-	1	2%	-	-	-	-
9. Ευλογλυπτική	-	-	2	4%	2	5%	1	5%
10. Χειροτεχνία	-	-	5	10%	2	5%	2	10%
11. Στοιχ. Λαο- γραφίας	-	-	1	2%	-	-	-	-
12. Κιν/φος	-	-	-	-	1	3%	-	-
	27	100%	50	100%	42	100%	20	100%

6. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΦΟΡΕΩΝ

Από το 1982 η Κεντρική Υπηρεσία παρότρυνε τα περιφερειακά στελέχη της ΔΕ να συνεργάζονται με τους τοπικούς φορείς. Έτσι και στη Κορινθία πολλά τμήματα πραγματοποιήθηκαν με τη συνεργασία ενός ή πολλών φορέων μαζί. Θα επανέλθουμε αργότερα στο τεράστιο σημασία αυτό θέμα. Εδώ παρουσιάζουμε απλώς τα τμήματα μάθησης πολιτιστικού περιεχομένου, που πραγματοποιήθηκαν με την αποκλειστική ευθύνη ενός φορέα και χρηματοδοτήθηκαν από τον προϋπολογισμό της ΝΕΔΕ (πίνακας 12).

ΠΙΝΑΚΑΣ 12

Πολιτιστικά τμήματα στους κόλπους ενός φορέα

Ετος	Είδος τμήματος	Φορέας	% επί του συν.αριθ. πολ.τμημ.	
1983	Θέατρο	Θεατ. Ομ. Κορ.	1	3,7%
1984	Θέατρο	Φυλακές Κορίνθου	6	12%
	Θέατρο	Γυμνάσιο Κιάτου		
	Ζωγραφική	Φυλακές Κορίνθου		
	Μουσική	Φιλαρμονική Ευλόκαστρου		
	Χορωδία	Πολιτιστ. Χιλιομοδίου		
	Παρ. Χοροί	Κοιν. Ευλοκάστρου		
1985	Θέατρο	Γυμνάσιο Κιάτου	4	9,5%
	Παρ. Χοροί	Πολιτ. Αρχ. Κορίνθου		
	Κατασκευές	Εκπαιδευτικοί Κιάτου		
	Θέατρο	Πνευμ. Κ. Δήμου Λουτρακ.		
1986	Θέατρο	Πνευμ. Κ. Δήμου Λουτρακ	2	10%
	Κατασκευές	Ειδικό Σχολείο Κορίνθου		

7. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΩΝ ΩΡΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΤΜΗΜΑΤΩΝ

Είναι ευρύτερα γνωστό ότι όλα τα τμήματα μάθησης της ΛΕ λειτουργούν κατά τις απογευματινές ή βραδυνές ώρες σε κύκλους μαθημάτων, που σταματούν όταν ολοκληρώσουν ένα συγκεκριμένο αριθμό ωρών, ορισμένο από την αρχή του τμήματος. Οι κύκλοι μαθημάτων ποικίλουν ανάλογα με το αντικείμενο μάθησης και είναι διάρκειας 48, 72, 108, 144 και 216 ωρών. Τα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης πρέπει οπωσδήποτε να συμπληρώσουν πάνω από 100 ώρες το καθένα, ενώ αυτό δεν είναι απαραίτητο για τις άλλες κατηγορίες τμημάτων.

Εχουμε ήδη σημειώσει ότι μέχρι το επιμορφωτικό έτος 1981 όλα τα τμήματα είχαν πολύ μικρή διάρκεια με αμφίβολα μαθησιακά αποτελέσματα. Την περίοδο 1981-1983 υπήρχε προγραμματισμός κατά μαθησιακούς κύκλους αλλά, όπως μας πληροφόρησαν πρώην Διευθυντές Κ.Ε., τα τμήματα ελάχιστες φορές τον τηρούσαν. Ορισμένα προγραμματισμένα τμήματα δεν άρχιζαν ποτέ, ενώ άλλα λειτουργούσαν επ'αόριστον (γνωρίζουμε τμήμα κεντήματος που λειτουργούσε με τους ίδιους επιμορφωνόμενους επί 3 χρόνια). Την περίοδο 1983-1987 έγινε προσπάθεια όλα τα τμήματα μάθησης να έχουν σταθερό κοινό, επιμορφωτή, μέθοδο, αρχή και τέλος λειτουργίας, με σκοπό την συστηματικότερη μάθηση σ'αυτά²⁹.

Στον πίνακα 13 διαπιστώνουμε ότι η εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου ήταν ανάλογη με την εξέλιξη του αριθμού των τμημάτων και του αριθμού των επιμορφωνόμενων. Επειδή όμως στάθηκε αδύνατο να καταρτίσουμε ένα πίνακα με τις ώρες που όντως πραγματοποιήθηκαν, θα πρέπει να υπολογίσουμε ότι ένα 20-30% των τμημάτων κατά την διετία 1983-84 δεν ολοκλήρωσε την προγραμματισμένη λειτουργία τους. Το ίδιο συνέβη με ένα

10-20% των τμημάτων κατά την διετία 1985-86. (Η διακοπή των τμημάτων μάθησης οφείλεται σε μιά σειρά λόγους, που θα άξιζαν ιδιαίτερη έρευνα, αντανακλώνται όμως συνήθως στον μαρασμό του ενδιαφέροντος των επιμορφωνόμενων).

Παρατηρώντας τον πίνακα 14 και με τις επιφυλάξεις των στοιχείων του πίνακα 13 διαπιστώνουμε ότι χρόνο με τον χρόνο η συνολική διάρκεια ανά τμήμα μάθησης αυξάνεται σημαντικά. Από τις ελάχιστες ώρες που έκανε κάθε τμήμα πρίν το 1981, φθάνουμε στις 122 ώρες ανά τμήμα το επιμορφωτικό έτος 1986. Ανεξάρτητα από ενδεχόμενη απόκλιση ανάμεσα σε προγραμματισμένες και πραγματοποιημένες ώρες, οι γενικότερες τάσεις των τελευταίων χρόνων δείχνουν ότι η μάθηση στη ΛΕ δεν είναι πλέον αποσπασματική και ότι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, λόγου χάρη 5-6 μήνες, οι άνθρωποι προσέρχονται για να μάθουν μεθοδικά αυτό που τους ενδιαφέρει. Το γεγονός αυτό, που δεν ήταν τόσο απλό για παλιότερους χρόνους, είναι ίσως μία από τις βασικές κατακτήσεις της Λ.Ε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13

Εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά θέμα

A/A	Θέμα	1983 Προγραμμα- τισμένες ώρες	1984	1985	1986
1.	Ζωγραφική	564	360	732	120
2.	Χαλκογραφία	480	792	144	120
3.	Μουσική+Χορωδία	456	1.008	756	0
4.	Παραδοσιακοί Χοροί	288	360	576	216
5.	Διακοσμητική	96	0	0	72
6.	Κατασκευές	72	360	576	864
7.	Θέατρο+Κουκλοθ.	48	792	1.008	696
8.	Φωτογραφία	0	72	0	0
9.	Συλογλυπτική	0	288	288	144
10.	Χειροτεχνία	0	360	144	216
11.	Στοιχεία Λαογραφίας	0	72	0	0
12.	Κινηματογράφος	0	0	72	0
Σύνολα		2.004	4.464	4.296	2.448

ΠΙΝΑΚΑΣ 14

Εξέλιξη των ωρών ανά τμήμα

<u>Χρονολογία</u>	<u>Προγραμματι- σμένες ώρες</u>	<u>Αριθμ. τμημάτων</u>	<u>Ωρες/τμήμα</u>
1983	2.004	27	74
1984	4.464	50	89
1985	4.296	42	102
1986	2.448	20	122

8. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΠΙΜΟΡΦΩΝΟΜΕΝΩΝ

Στο σημείο αυτό θα διακινδυνεύσουμε να κατατάξουμε όλα τα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου, όπως παρουσιάζονται στον πίνακα 15, σε δύο μεγάλες κατηγορίες, με κριτήριο τα κίνητρα, το φύλο και τη συμμετοχή των επιμορφωμένων. Στη πρώτη (Α) κατηγορία περιλαμβάνονται τα τμήματα θεάτρου, κινηματογράφου, μουσικής, χορού, ζωγραφικής, στοιχείων λαογραφίας και φωτογραφίας. Στη δεύτερη (Β) είναι τα τμήματα χειροτεχνίας (υαλογραφία, μπατίκ, μακραμέ, βιτρώ κ.ά.), χαλκογραφίας, ξυλογλυπτικής, κατασκευών και διακοσμητικής. Ο διαχωρισμός αυτός θα μας διευκολύνει στις παρά πέρα αναλύσεις.

α. Επάγγελμα-μορφωτικό επίπεδο.

Οι γενικές τάσεις ως προς τα επαγγέλματα των συμμετασχόντων στα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου δείχνουν ότι σπανίζουν οι αγρότες και οι εργάτες καθώς επίσης και τα στρώματα του πληθυσμού με τις λιγώτερες γραμματικές γνώσεις (αναλφάβητοι, απόφοιτοι δημοτικού). Συμμετέχουν κυρίως μαθητές, φοιτητές, επαγγελματίες, δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους έχουν τελειώσει το Γυμνάσιο. Θα λέγαμε ότι στα τμήματα μάθησης πολιτιστικού περιεχομένου προσέρχονται οι "προνομιούχοι", όσον αφορά το εκπαιδευτικό επίπεδο, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα τμήματα της ΔΕ, όπου συμμετέχουν πιά ισορροπημένα επιμορφωόμενοι όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15

Εξέλιξη των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου κατά φύλο και κατ'έτος

Α/Α	Θέμα	1983		1984		1985		1986													
		Ανδρες & Γυναίκες & Σύνολο	Ανδρες & Γυν. & Σύν.	Ανδρ. & Γυν. & Σύν.	Ανδρ. & Γυν. & Σύν.	Ανδρ. & Γυν. & Σύν.															
1.	Ζωγραφική	16	62	15	37	52	22	74	96	0	10	10									
2.	Χαλκογραφία	3	79	18	126	144	4	30	34	0	12	12									
3.	Μουσική (Χορ. κλπ)	36	63	75	93	168	51	39	90	-	-	-									
4.	Παρ. Χοροί	10	30	50	65	115	73	125	198	13	23	36									
5.	Διακόσμηση	5	25	-	-	-	-	-	-	0	14	14									
6.	Κατασκευές	0	9	7	40	47	8	91	99	16	67	83									
7.	Θέατρο (Κουκλοθ.)	10	5	46	51	97	63	48	111	29	36	65									
8.	Φωτογραφία	-	-	5	8	13	-	-	-	-	-	-									
9.	Ξυλογλυπτική	-	-	11	10	21	10	10	20	3	10	13									
10.	Χειροτεχνία (μπατίκ, υαλογραφία κ.α.)	-	-	8	59	67	2	21	23	0	25	25									
11.	Στ. Λαογραφίας	-	-	6	3	9	-	-	-	-	-	-									
12.	Κιν/φος	-	-	-	-	-	5	3	8	-	-	-									
Σύνολα		80	23%	273	77%	353	241	33%	492	67%	733	238	35%	441	65%	679	61	23%	197	77%	258

ΠΙΝΑΚΑΣ 16

Κατανομή των επιμορφωνόμενων κατά φύλο με βάση τις κατηγορίες Α' και Β'

Ετος	Κατηγ.	Ανδρ.		Γυν.		Σύνολο	
1983	A	72	31%	160	69%	232	100%
	B	8	6%	113	94%	121	100%
		80		273		353	
1984	A	197	43%	257	57%	454	100%
	B	44	16%	235	84%	279	100%
		241		492		733	
1985	A	214	43%	289	57%	503	100%
	B	24	14%	152	86%	176	100%
		238		441		679	
1986	A	42	38%	69	62%	111	100%
	B	19	13%	128	87%	147	100%
		61		197		258	

β. Φύλο.

Είναι γενικά γνωστό ότι στα τμήματα μάθησης της ΛΕ συμμετέχουν κατά μεγάλη πλειοψηφία γυναίκες. Το ίδιο συμβαίνει, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 15 και στα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου. Η συμμετοχή των γυναικών κυμαίνεται από 65% (1985) έως και 77% (1983, 1986). Ο πίνακας 16 παρουσιάζει τη συμμετοχή των φύλων κατά κατηγορίες πολιτιστικών τμημάτων, όπως τις ορίσαμε προηγουμένως. Παρατηρούμε ότι στην κατηγορία Α' συμμετέχουν εξίσου άνδρες και γυναίκες ενώ στην κατηγορία Β' οι άνδρες έχουν ελάχιστη συμμετοχή. Γνωρίζουμε ότι στην κατηγορία Β συμμετέχουν ακόμα λιγώτεροι άνδρες, απ'όσους εμφανίζονται στον πίνακα 16, διότι έχουν δηλωθεί στα παραστατικά στοιχεία,

ενώ στην πραγματικότητα μετά τα πρώτα μαθήματα αποχώρησαν αντικρύζοντας τη "γυναικοκρατία".

γ. Ηλικία.

Με δεδομένες τις επιφυλάξεις που έχουμε εκφράσει για την ακρίβεια των στοιχείων, δεν θεωρήσαμε σκόπιμο να καταρτίσουμε ένα πίνακα με τις ομάδες των ηλικιών των συμμετεσχόντων στα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου. Ωστόσο, ύστερα από συζητήσεις με ΥΚ, επιμορφωτές και από τις προσωπικές παρατηρήσεις μπορούμε με βεβαιότητα να υποστηρίξουμε ότι στα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου προσέρχεται η νεολαία (15-38 χρόνων). Ιδιαίτερα στην κατηγορία Α' συμμετέχουν σχεδόν μόνο νέοι (και πολλές φορές παιδιά, τα οποία δεν δηλώνονται για ευνόητους λόγους), ενώ στην κατηγορία Β', που στην πλειοψηφία τους είναι γυναίκες, συμμετέχουν και ορισμένες πάνω από 38 χρόνων, σπανίως δέ πάνω από 50.

Μπορούμε να συνάγουμε ότι τα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου προσελκύουν κυρίως νέους ανθρώπους, είναι πιο "ζωντανά" σε σύγκριση με τα υπόλοιπα τμήματα της ΔΕ και καταλήγουν συνήθως σε συλλογικές δραστηριότητες (εκθέσεις έργων, θεατρικές παραστάσεις, μουσικά ή χορευτικά συγκροτήματα).

9. ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΕΣ - ΜΕΘΟΔΟΣ - ΜΕΣΑ

Ορισμένοι παράγοντες, όπως είναι ο ρόλος του επιμορφωτή, η παιδαγωγική μέθοδος και τα διδακτικά μέσα, αποτελούν το "κλειδί" μιάς συγκροτημένης μαθησιακής διαδικασίας. Αλλά ο ακριβής προσδιορισμός αυτών των παραγόντων στα τμήματα μάθησης της ΔΕ απαιτεί εξειδικευμένες έρευνες. Θα σκιαγραφήσουμε εδώ ορισμένα μόνο στοιχεία, τα οποία αποτελούν ταυτόχρονα ιδιαίτερα προβλήματα για τη λειτουργία

γία της ΔΕ.

Κάθε επιμορφωτική χρονιά απασχολούνται στα τμήματα μάθησης πολιτιστικού περιεχομένου 10-20 επιμορφωτές (δύο τμήματα κατά μέσο όρο ο καθένας). Η επιλογή των επιμορφωτών γίνεται με συγκεκριμένες διαδικασίες, όπως ορίζει το άρθρο 20 του ισχύοντος κανονισμού Λ.Ε. Ωστόσο, οι διαδικασίες αυτές συχνά δεν τηρούνται, όχι λόγω δυσλειτουργίας των οργάνων επιλογής επιμορφωτών, αλλά εξαιτίας της μη προσέλευσης υποψηφίων επιμορφωτών. Και αυτό συμβαίνει παρότι υπάρχουν άφθονοι επιστήμονες και καλλιτέχνες στην Κορινθία. Οι λόγοι που προβάλλουν για την απροθυμία συνεργασίας με τη ΔΕ είναι συνήθως: χαμηλές αμοιβές, γραφειοκρατική λειτουργία του θεσμού, ετερόκλητο κοινό επιμορφωνόμενων, έλλειψη υποδομών, έλλειψη εμπιστοσύνης στη ΔΕ κ.ά. Ανεξάρτητα από την αλήθεια αυτών των λόγων, η μη προσέλευση κατάλληλων επιμορφωτών θέτει σοβαρά όρια τόσο στην ποιότητα της μαθησιακής διαδικασίας όσο και στο εύρος της υλοποίησης των στόχων, που έχει ορίσει η ΔΕ. Το πρόβλημα αυτό οξύνεται επιπλέον από τη συχνή εναλλαγή των ήδη υπάρχοντων επιμορφωτών (το 1/3 των επιμορφωτών αποχωρεί συνήθως κάθε χρονιά) και από την έλλειψη επιμόρφωσής τους στο αντικείμενο που διδάσκουν. Τα τελευταία χρόνια μόνον οι επιμορφωτές θεάτρου, από τα τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου, έχουν συμμετάσχει σε σεμινάρια θεατρικής παιδείας που διοργανώθηκαν με τη συνεργασία της ΓΓΛΕ και του "Θεάτρου Καισαριανής" στη Κόρινθο, το Λουτράκι και την Τρίπολη. Οι υπόλοιποι έχουν παρακολουθήσει, στην καλύτερη περίπτωση, τα σεμινάρια και τις συσκέψεις που διοργανώνει κάθε χρόνο το ΣΔΕ με θέματα όχι κατανάγκη της ειδικότητάς τους.

Θα ήταν παράλειψη να μη σημειώσουμε τη νέα παιδαγωγική, που δοκιμάστηκε τα τελευταία χρόνια στο θεσμό και ίσως

είναι η πιο γόνιμη κατάκτηση της ΛΕ³⁰. Εάν εξαιρέσουμε τις περιπτώσεις, όπου ορισμένα στελέχη, πιστεύοντας ότι έκαναν εμβόλια εναντίον του αυταρχισμού, χρησιμοποίησαν τη μέθοδο ως τεχνική σωφρονισμού απείθαρχων επιμορφωνόμενων, θα λέγαμε ότι έχουν γίνει σοβαρές προσπάθειες, μέσα από ειδικά σεμινάρια, συσκέψεις και πειραματική δουλειά μέσα στα τμήματα μάθησης, για τη δημιουργία ενός κλίματος διαρκούς αναζήτησης, ισότιμου διαλόγου και συλλογικής δουλειάς.

Το πρόβλημα, όσον αφορά τις υποδομές και τα διδασκικά μέσα στη ΛΕ, είναι ευρύτερης σημασίας. Από τη μία πλευρά είναι περιορισμένα κι από την άλλη μένουν αναξιοποίητα. Δεν υπάρχει λόγου χάρη εξοικείωση με το βιβλίο. Έτσι η "δανειστική" βιβλιοθήκη της ΝΕΛΕ με τα 500 περίπου βιβλία - στα κατά τόπους ΚΕ υπάρχουν ελάχιστα βιβλία - προσέλκυσε πενήντα αναγνώστες την τελευταία τετραετία, εκ των οποίων μόνο 10 επιμορφωτές. (Δεν υπάρχει δανειστική βιβλιοθήκη στη πόλη της Κορίνθου). Θα πρέπει επίσης να σημειώσουμε ότι η εκδοτική προσφορά της ΝΕΛΕ περιορίστηκε μόνο σε δύο ενημερωτικά δελτία και άλλα ενημερωτικά έντυπα των δραστηριοτήτων της (αφίσες, προγράμματα κ.α.).

10. ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΕΣ ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Παράλληλα με τα τμήματα μάθησης, η Λαϊκή Επιμόρφωση δίνει ιδιαίτερη σημασία στις μεμονωμένες εκδηλώσεις κοινωνικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα. Όπως έχουμε προαναφέρει η ΛΕ πάντοτε έδινε έμφαση στις εκδηλώσεις χωρίς να πολυενδιαφέρουν τους αρμόδιους οι διεργασίες που προηγούνταν και έπονταν αυτών. Μάλιστα στις κατευθύνσεις της Κεντρικής Υπηρεσίας της ΛΕ προβλεπόταν και ο χρόνος πραγματοποίησης

των εκδηλώσεων. Δεν αποτέλεσε εξαίρεση και ο Κανονισμός της ΛΕ του Οκτωβρίου 1982, όπου στο άρθρο 18 § 3 αναφερόταν χαρακτηριστικά: "Μεμονωμένες εκδηλώσεις ευρύτερου κοινωνικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα μπορούν να διεξάγονται σε κάθε Κ.Ε. κάθε 15 μέρες...". Βέβαια, όπως ήταν φυσικό, το "κάθε 15 μέρες" αφ' ενός μόν σήμαινε χαμηλής ποιότητας εκδηλώσεις, αφ' ετέρου η έκταση που έλαβαν ποσοτικά οι εκδηλώσεις σε ολόκληρη την Ελλάδα παρακίνησαν τους αρμόδιους να τροποποιήσουν μετά από ένα χρόνο περίπου τη σχετική παράγραφο, διότι μ' αυτόν τον τρόπο δεν εξασφαλιζόταν καμιά "ανάπτυξη της ικανότητας του ατόμου να δημιουργεί νέες πνευματικές-αισθητικές αξίες" (Κανονισμός ΛΕ, 22-10-82, άρθρο 3 § 3).

Στο ΣΛΕ Κορινθίας υπήρξε έντονος πρόβληματισμός για τις χρηματοδοτήσεις επαγγελματικών θιάσων και από το 1984 άρχισε να διαμορφώνεται στους κόλπους της ΛΕ η παρακάτω αντίληψη: "..... Η ΛΕ διοργανώνει τις μεμονωμένες εκδηλώσεις σε ισότιμη συνεργασία με φορείς και συλλόγους, στοχεύοντας στην ενεργοποίηση των πολιτών για θέματα που πραγματικά τους απασχολούν και όχι στην άκριτη κατανάλωση και στην κατασπατάληση του ελεύθερου χρόνου. Οι εκδηλώσεις σκοπό έχουν να ευαισθητοποιήσουν τους πολίτες στις συνθήκες που αντιμετωπίζουν ώστε να αποτελέσουν απαρχή και κίνητρο, για όσους το επιθυμούν, μιάς κοινωνικής διαδικασίας που να αποφασίζουν οι ίδιοι για την τύχη τους. Είναι λοιπόν φανερό ότι η ΛΕ σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να μεταβληθεί σε στείρο χρηματοδοτικό φορέα δίνοντας γενικά επιχορηγήσεις σε Συλλόγους...."³¹. Η αντίληψη αυτή - αν και αρκετά φιλόδοξη - επέφερε ωστόσο σημαντικές αλλαγές:

- α. Σταμάτησαν οι επιχορηγούμενες εκδηλώσεις επαγγελματιών.
- β. Μειώθηκαν στο ελάχιστο οι επιχορηγήσεις προς Πολιτιστικούς Συλλόγους. Αντ' αυτού κλήθηκαν όλοι οι Πολιτιστικοί Σύλλογοι και οι υπόλοιποι φορείς για να συμμετέχουν στον

προγραμματισμό της ΛΕ και να ενισχύονται στο βαθμό που στοχεύουν στην συνεχή μάθηση και όχι στην εκδήλωση ως αυτοσκοπό.

γ. Οι μεμονωμένες εκδηλώσεις της ΝΕΛΕ διοργανώνονταν στο εξής με τη συνεργασία των φορέων του τόπου όπου επρόκειτο να πραγματοποιηθούν οι εκδηλώσεις. Καταβαλλόταν προσπάθεια να συζητιέται το "πρίν" και το "μετά" των μεμονωμένων εκδηλώσεων μαζί με τους ενδιαφερόμενους φορείς. Αρχισαν να εξετάζονται ερωτήματα όπως: γιατί αυτή η εκδήλωση; τι ρόλο θα διαδραματίσει; ποιοί θα συμμετέχουν; ποιοί θα αναλάβουν την υλοποίηση; σε ποιά χώρο; πόσο θα κοστίσει; και ακόμα, μετά την εκδήλωση, τι νόημα είχε για τους κατοίκους; πώς θα μπορούσε να ήταν καλύτερη; κλπ.

Είναι δύσκολο να περιγραφεί αν και σε ποιά βαθμό υπήρξε ποιοτική βελτίωση των μεμονωμένων εκδηλώσεων, ωστόσο, όπως παρατηρούμε στον πίνακα 17, υπήρξε αύξηση των ευρύτερων κοινωνικών θεμάτων σε βάρος των "πολιτιστικών"³². Μπορούμε να πούμε πιο συγκεκριμένα ότι μειώνεται σταθερά το "θέαμα", από 89% το επιμορφωτικό έτος 1983 σε 27% το 1987. Ειδικότερα την τριετία 1985-87 εξαφανίζονται οι μεμονωμένες εκδηλώσεις με το χαρακτήρα εκδρομών και συνεστιάσεων και εμφανίζονται θέματα όπως το περιβάλλον, οι σχέσεις γονιών και παιδιών, το γυναικείο κ.ά. Παράλληλα διατηρούνται οι θεατρικές παραστάσεις, αλλά αντίθετα με το 1983 πραγματοποιούνται τώρα από τοπικές πρωτοβουλίες, ως προϊόντα έντονων μαθησιακών διαδικασιών των επιμορφωόμενων στα τμήματα μάθησης και των επιμορφωτών στα σεμινάρια της ΝΕΛΕ Κορινθίας.

Πέρα από το περιεχόμενο και τον αριθμό των μεμονωμένων εκδηλώσεων παραμένουν ωστόσο αναπάντητα ερωτήματα: πώς διοργανώθηκαν αυτές; ποιά ήταν η ανταπόκριση του κόσμου; Στο σημείο αυτό τα επίσημα στοιχεία αδυνατούν πα-

ντελώς να μας φωτίσουν. Συνήθως μας απαντούν προβάλλοντας ως απόδειξη επιτυχίας τη μαζικότητα και τα χειροκροτήματα ή τα γλέντια που ακολουθούν τις μεμονωμένες παραστάσεις. (Κατά μέσο όρο παρακολουθούν τις μεμονωμένες εκδηλώσεις 1.000-2.000 άτομα τη χρονιά). Υπάρχουν πλευρές που δεν φαίνονται με τη πρώτη ματιά διότι οι άνθρωποι που παρακολουθούν, καθώς και οι οργανωτές, διαμορφώνουν καθημερινά εικόνες για τον εαυτό τους και για τους άλλους, όχι τόσο αυτονόητες όσο εμφανίζονται από τα προγράμματα και τους Απολογισμούς της ΝΕΛΕ. Ορισμένες μεμονωμένες εκδηλώσεις "γίνονται για να γίνονται", ενώ αρκετές απευθύνονται σ'ένα ανυποψίαστο κοινό που συχνά παρακολουθεί όχι από ενδιαφέρον, αλλά επειδή έχει συνηθίσει, ιδιαίτερα στα χωριά, να τα παρακολουθεί όλα. Έχουμε παρατηρήσει ότι ορισμένες φορές ο κόσμος πηγαίνει στις εκδηλώσεις χωρίς να γνωρίζει εκ των προτέρων το περιεχόμενό τους, απλώς για να "ξεσκάσει". Έτσι έχει την ίδια σημασία μιά βραδυά jazz λόγου χάρη με μιά παράσταση караγκιόζη. Άλλες φορές, στις μεμονωμένες εκδηλώσεις οι χώροι κατακλύζονται από "κατευθυνόμενο" κοινό ανθρώπων, που δηλώνουν την παρουσία τους λέγοντας με πολύ νόημα στους οργανωτές της ΛΕ: "ήρθαμε να σας βοηθήσουμε". Και τη "βοήθεια" αυτή προσφέρουν σε κάθε μεμονωμένη εκδήλωση αρκεί να διοργανώνεται από "κατάλληλο" φορέα. Πάντως, σε αντίθεση με τα τμήματα μάθησης, οι εκδηλώσεις πραγματοποιούνται σε πολλά μικρά χωριά του νομού.

Είναι πέρα από το θέμα αυτής της εργασίας να περιγράψουμε το κλίμα που δημιουργείται στις μεμονωμένες εκδηλώσεις. Πολύ περισσότερο να προτείνουμε "μοντέλο" πετυχημένων τέτοιων. Οφείλουμε ωστόσο, έχοντας υπόψη μας ορισμένες ενθαρρυντικές πρωτοβουλίες της ΝΕΛΕ Κορινθίας³³,

ΠΙΝΑΚΑΣ 17

Εξέλιξη αριθμού μεμονωμένων εκδηλώσεων Δ.Ε. Κορινθίας
κατά θέμα και κατ'έτος

A/A	Θέμα (Πολιτιστικές)	1983	%	1984	%	1985	%	1986	%	1987	%
1.	Μουσικές συναυλίες	11		12		8		0		1	
2.	Θεατρικές παραστ.	15		10		5		8		11	
3.	Εκθέσεις	2		3		3		2		1	
4.	Εκδρομές	3		3		0		0		0	
5.	Συνεστιάσεις	1		2		0		0		0	
6.	Χορευτικές παραστ.	0		9		1		0		5	
7.	Κιν/κές προβολές	0		4		2		0		0	
8.	Καραγκιόζης	0		2		4		0		0	
9.	Παιδικές γιορτές	0		1		7		1		0	
	(μερικό σύνολο):	32	89%	46	64%	30	54%	11	27%	18	27%
10.	Ιατρικά θέματα	0		18		3		9		20	
11.	Περιβάλλον τοπικά προβλήματα	0		1		1		5		2	
12.	Προβλήματα νεολαίας	2		0		0		0		6	
13.	Αγροτοσυνεταιριστικά	0		2		6		2		3	
14.	Εκπαίδευση	0		0		1		0		3	
15.	Προβλήματα παιδιού	0		1		8		7		8	
16.	Γυναικείο	0		2		5		3		0	
17.	Πληροφορική	0		0		0		2		0	
18.	Οικογ. δίκαιο	1		0		0		1		0	
19.	Αλλα	1		2		2		1		6	
	(μερικό σύνολο):	4	11%	26	36%	26	46%	30	73%	47	73%
	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ :	36	100%	72	100%	56	100%	41	100%	66	100%

Σημείωση: Από τον α/α 10 έως το τέλος περιλαμβάνονται εκδηλώσεις
ποικίλου περιεχομένου.

να υποστηρίξουμε ότι από τις μεμονωμένες εκδηλώσεις της ΛΕ πρέπει να φύγει το "μεμονωμένο" στοιχείο, που χάρη-κτηρίζει τους περισσότερους τοπικούς φορείς. Η Λ.Ε. θα πρέπει να προσανατολίζεται ασταμάτητα στη συγκροτημένη μάθηση των πολιτών και όχι στην κατανάλωση πολιτισμού εν είδει φαστ-φουντ. Οι εκδηλώσεις της θα πρέπει να είναι αποτέλεσμα ανίχνευσης μορφωτικών αναγκών με τη βοήθεια της συμμετοχικής έρευνας³⁴. Έτσι, με αυτό το τρόπο θα μπορούσε να υποβοηθήσει και τους άλλους ενδιαφερόμενους τοπικούς φορείς, οι οποίοι θα μπορούσαν να αναλάβουν με τη σειρά τους το ανανεωμένο επιμορφωτικό έργο μέσα στους κόλπους τους.

Συνοπτικά συμπεράσματα

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό, μπορούμε να συνοψίσουμε την ανάλυση των πεπραγμένων της πολιτιστικής δραστηριότητας της ΛΕ Κορινθίας, στις εξής παρατηρήσεις:

α. Η ποσότητα και το περιεχόμενο των δραστηριοτήτων πολιτιστικού περιεχομένου επηρεάζονται άμεσα από τις κατευθύνσεις της Κεντρικής Υπηρεσίας, όπως συνέβαινε πάντοτε στη ΛΕ. Οι κατευθύνσεις αυτές και οι επιλογές της περιφερειακής υπηρεσίας είναι συχνά αποσπασματικές και απευθύνονται σ'ένα ετερόκλητο κοινό.

β. Το περιεχόμενο και ο τρόπος υλοποίησης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων έχουν αλλάξει, ως ένα βαθμό, τα τελευταία χρόνια. Ωστόσο δεν συνδέονται άμεσα με τα τοπικά προβλήματα, πραγματοποιούνται κυρίως στις μεγαλύτερες πόλεις και χωριά του νομού και αναπαράγουν συχνά κατεστημένες συνήθειες και πρότυπα συμπεριφοράς.

γ. Η συνεργασία με τους φορείς δεν είναι σε γενικές γραμμές αρμονική. Βασική διαφορά της ΛΕ από άλλους φορείς είναι η συστηματική μάθηση που προωθείται μέσα από τα τμήματα και η παιδαγωγική.

δ. Οι μή ξεκαθαρισμένοι στόχοι, η αδυναμία εξεύρεσης κατάλληλων επιμορφωτών και η παντελής έλλειψη έρευνας και αξιολόγησης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων είναι τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα μιά περιφερειακή υπηρεσία της Α.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ Α.Ε. ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Η αξιολόγηση όλων των στοιχείων, που παρουσιάσαμε μέχρι τώρα, δεν είναι εύκολο εγχείρημα διότι απαιτείται μία ευρύτερη και βαθύτερη διερεύνηση, που θα προσέγγιζε από πολλές πλευρές το θεσμό της ΑΕ σε σχέση με την Κορινθιακή πραγματικότητα. Θα διατυπώσουμε απλώς εδώ ορισμένες σκέψεις που επιχειρούν να συνδέσουν τις υποθέσεις και τα πορίσματα αυτής της σύντομης εργασίας και να υποδείξουν τις ερευνητικές κατευθύνσεις, που θα επέτρεπαν την ολοκληρωμένη αξιολόγηση της συμβολής της ΑΕ στην πολιτιστική ανάπτυξη.

1. Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Από τα στοιχεία που έχουμε αναφέρει μέχρι τώρα διαφαίνεται ότι χάραξη μιάς συγκροτημένης πολιτιστικής πολιτικής στη ΑΕ δεν υπήρξε και δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει. Μέχρι το 1982 οι πολιτιστικές δραστηριότητες απέρρεαν από περι-αρισιακό προγραμματισμό, μετρούσαν ως ποσότητα στα πλαίσια του δημοσιολογιστικού και διακρίνονταν για τον εμπορευματικό τους χαρακτήρα. Το νεοσύστατο ΣΔΕ, που ήταν επιφορτισμένο κατά την τελευταία περίοδο (1983-1987) με τον σχεδιασμό όλων των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων σε νομαρχιακό επίπεδο, είχε από τη μιά πλευρά να αντιμετωπίσει το δυσμενές παρελθόν της ΑΕ κι από την άλλη να ξεκαθαρίσει τον ίδιο του το ρόλο ανάμεσα σε στόχους, που έδιναν την εντύπωση μεγαλόσχημων διακηρύξεων και σε αρμοδιότητες, που έμοιαζαν μερικές φορές σαν πολύπλοκες τεχνικές διεκπεραίωσης. Σύμφωνα με τον κανονισμό ΑΕ, σ'ότι αφορά τον

τρόπο σχεδιασμού: "Στα πλαίσια των κατευθύνσεων του Εθνικού Προγράμματος Λαϊκής Επιμόρφωσης, που καταρτίζει η ΓΓΛΕ, του πενταετούς αναπτυξιακού προγράμματος της χώρας, καθώς και στη βάση των δεδομένων των Συνελεύσεων Κέντρων, των προτάσεων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και άλλων μαζικών φορέων, των προσχεδίων προγραμμάτων των υπευθύνων Κέντρων και των αντιστοίχων εισηγήσεων του κάθε μέλους ΣΛΕ, του δυναμικού των διαθέσιμων Επιμορφωτών και των επιμορφωτικών Προγραμμάτων άλλων φορέων, (το ΣΛΕ), καταρτίζει κάθε έξι μήνες το πρόγραμμα δράσης των Κέντρων, που εισηγείται στη ΝΕΛΕ"³⁵. Χωρίς να αναλύσουμε ολόκληρο το πλαίσιο και να περιγράψουμε τις προϋποθέσεις σχεδιασμού των προγραμμάτων της ΛΕ, θα επισημάνουμε ορισμένα κρίσιμα σημεία.

Η διασφάλιση της συμμετοχής των φορέων στο σχεδιασμό των προγραμμάτων εκφράζει καταρχήν έναν πλουραλισμό στις προθέσεις της ΛΕ. Μάλιστα η ΝΕΛΕ Κορινθίας φρόντιζε συχνά να στέλνει "ανοιχτό" κάλεσμα προς όλους τους φορείς, αλλά και προς κάθε ενδιαφερόμενο μεμονωμένο άτομο: "καλούνται σε συνεργασία φορείς (κοινότητες, σύλλογοι κλπ) και μεμονωμένα άτομα (καθηγητές, φοιτητές, μαθητές, γυναίκες, καλλιτέχνες κλπ), που επιθυμούν σε εθελοντική βάση να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό Προγραμμάτων Τοπικής Ανάπτυξης. Γίνονται δεκτές οποιεσδήποτε προτάσεις που αφορούν την κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη του τόπου μας καθώς και οποιαδήποτε προσφορά". Ταυτόχρονα το ΣΛΕ δήλωνε στον τοπικό τύπο ότι "η ΛΕ δεν κλείνεται στον εαυτό της γιατί σαν χώρος ανοιχτού και ελεύθερου διαλόγου δεν φοβάται την κριτική αλλά αντίθετα μάλιστα την επιζητάει. Και τούτο γιατί δεν είναι υπόθεση μερικών στελεχών, αλλά μιά λαϊκή κατάσταση που καθημερινά ενισχύεται και προχωρεί..." (Κορινθιακά Νέα, 10/7/1984). Παρότι όμως τα παραπάνω αποσπάσματα κρίθηκαν από ορισμένους, ως "τολμηρά" για δημόσια υπηρέσσια, οι εκτός ΛΕ φορείς έπρατταν αυτό που είχαν συνηθί-

σει να πράττουν. Μετά τις οικονομικές απαιτήσεις που συνήθως πρόβαλλαν, συμβιβάζονταν με το "φέρτε ό,τι νάναι" εννοώντας συχνά μιά θεαματική παράσταση. Κι όταν τελικά έκλεινε μιά τέτοια συνεργασία μεπΛΕ., πολλές φορές κατέληγε σε κομματική εκμετάλλευση από την πλευρά του φορέα: "Σήμερα που έχουμε την πολιτεία κοντά μας, μερικοί-μερικοί κρυφτήκανε στα σπίτια τους. Αλλά εκεί τους χρειάζεται να μείνουν για πολλές τετραετίες ακόμα...", είχε δηλώσει μεταξύ άλλων Πρόεδρος κοινότητας προλογίζοντας μουσική εκδήλωση της ΝΕΛΕ. Είναι φανερό λοιπόν ότι αυτή η μορφή συνεργασίας της ΛΕ με τους φορείς δεν διασφαλίζει κατανάγκη "την ενεργητική λαϊκή συμμετοχή σ'όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων", όπως στοχεύει ο κανονισμός ΛΕ (Αρθ. 3 § 21). Σε μιά περιφέρεια όπου οι πολιτιστικοί σύλλογοι λ.χ. δεν κατορθώνουν λόγω κομματικοποίησης να εκλέξουν ένα συντονιστικό όργανο, όπως είδαμε στο κεφάλαιο Β, παραμένουν ασαφή τα όρια μεταξύ πραγματικής δημοκρατίας και μικροκομματικής συναλλαγής. Διότι είναι γνωστό πλέον ότι στους κόλπους των περισσότερων φορέων της ελληνικής επαρχίας δεν έχει καλλιεργηθεί η συλλογική κοινωνική συνείδηση, με αποτέλεσμα οι προτάσεις τους προς τη ΝΕΛΕ να δίνονται μόνο με τη μορφή "πιέσεων" και να δημιουργείται συχνά κλίμα αντιπαλότητας και πατερναλισμού.

Ανάλογη είναι σε μεγάλο βαθμό και η στάση των φορέων που συμμετέχουν στα όργανα της ΝΕΛΕ. Η τυπική τους συνύπαρξη δεν διασφαλίζει απαραίτητα συμμετοχικές διαδικασίες, παρά την καλή διάθεση που εκφράζουν ορισμένοι εκπρόσωποί τους.

Είναι έξω από τις δυνατότητες της εργασίας αυτής να περιγράψουμε το σχεδιασμό μιάς νέας πολιτιστικής πολιτικής. Ωστόσο θεωρούμε σκόπιμο να επισημάνουμε ότι ο σχεδιασμός πρέπει να αποτελέσει ο ίδιος μαθησιακή διαδικασία για όσους εμπλέκονται σ'αυτόν. Το όλο εγχείρημα απαιτεί επίπονη

προσπάθεια μέσ από μία διαδικασία πολιτικής παιδείας με στόχο "να εξαλείψει το χάσμα ανάμεσα στην πραγματικότητα και στην αντίληψη της πραγματικότητας"³⁶. Αυτό άλλωστε μας έχουν δείξει ορισμένες πρωτότυπες εμπειρίες της ΝΕΛΕ Κορινθίας όπως η θεατρική πρωτοβουλία που ξετυλίχθηκε το 1985 στα Αθήκια (βλ. παρουσίαση στην Αυτομόρφωση, τ. 5-6, με τίτλο "Στ' Αθικιώτικα τα μέρη - Εικόνες και σκέψεις από ένα θεατρικό καλοκαίρι σ' ένα χωριό της Κορινθίας"). Η προσπάθεια αυτή, όπως και ορισμένες άλλες που δεν έχουν με χώρο να αναλύσουμε παραδειγματικά εδώ, έδειξε ότι η κοινωνική υπευθυνότητα δεν εξασφαλίστηκε από την συνισταμένη των φορέων του τόπου αλλά μέσα από έρευνα, ανοιχτό διάλογο και πλουραλισμό στις προθέσεις. Ταυτόχρονα η επιτυχία των προσπαθειών αυτών προήλθε από τις αμφίδρομες προσωπικές σχέσεις επιμορφωτών, επιμορφωνόμενων και τοπικής κοινωνίας και τον πειραματισμό στη μορφή, το περιεχόμενο και τα μέσα των δραστηριοτήτων.

Σε τελευταία ανάλυση για οποιοδήποτε προγραμματισμό απαιτείται προηγούμενη έρευνα συνδεδεμένη με την καθημερινή ζωή των ανθρώπων που συνήθως κινείται έξω από τα στενά διοικητικά σχήματα των Δ.Σ. των φορέων και τις αποσπασματικές κατευθύνσεις των υπηρεσιών.

2. Η ΜΑΘΗΣΙΑΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

Έχει ήδη επισημανθεί ότι τα τελευταία χρόνια στη ΔΕ έχουν γίνει σημαντικά βήματα όσον αφορά τη συγκρότηση των μαθησιακών διαδικασιών και την καλλιέργεια της νέας παιδαγωγικής. Σκιαγραφήθηκε ακόμα ο τρόπος λειτουργίας των τμημάτων μάθησης και η διαδικασία πραγματοποίησης των μεμονωμένων εκδηλώσεων. Ωστόσο είναι δύσκολο να αναλυθεί με ακρίβεια η ποιοτική πλευρά όλων αυτών των στοιχείων,

που θα παρουσίαζε το μεγαλύτερο ενδιαφέρον διότι θα έδειχνε την αντίληψη και τους προσανατολισμούς οργανωτών, εκπαιδευτικών και συμμετεχόντων για την πολιτιστική ζωή.

Οι απολογισμοί των δραστηριοτήτων της ΔΕ αδυνατούν να περιγράψουν τα δυναμικά στοιχεία των σχέσεων των συμμετεχόντων, που έτσι κι αλλιώς δεν φαίνονται με τη πρώτη ματιά. Ορισμένες από αυτές αναπαράγονται ανεξάρτητα από δηλωμένες προθέσεις, ενώ άλλες γεννιούνται και καλλιεργούνται από αιτίες που δεν είναι προφανείς στους επιμορφωτές και τα τμήματα. Στους κύκλους των μαθημάτων, πολλοί επιμορφωνόμενοι διαμορφώνουν κάθε φορά εικόνες και ρόλους για τον εαυτό τους και για τους άλλους που συχνά δυσχεραίνουν την μάθηση. Σε ορισμένες επισκέψεις σε τμήματα μάθησης μας προξένησε εντύπωση η έλλειψη διάθεσης για συνεργασία ορισμένων επιμορφωμένων και η φανερή προχειρότητα με την οποία αντιμετώπιζαν τα δημιουργούμενα ζητήματα στο τμήμα, σε αντίθεση με την προσεκτική και "καθωσπρέπει" εμφάνισή τους στην καθημερινή ζωή. Ενώ δείχνουν να συμφωνούν καταρχήν με τους απαραίτητους όρους λειτουργίας ενός τμήματος (ωράριο, μέθοδος, κλίμα κλπ) και κάνουν δηλώσεις πίστης στη συλλογικότητα και τον σεβασμό προς τους άλλους, στην πράξη ψάχνουν για ατομικές και κερδοφόρες λύσεις. Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν επιμορφωνόμενοι, που δένονται με την ομάδα, καλλιεργούν κλίμα αλληλεγγύης, θέτουν υπό διερεύνηση τις εμπειρίες και τις πεποιθήσεις τους και χαίρονται τη μάθηση στο τμήμα. Αυτό είναι σε γενικές γραμμές το προφίλ των επιμορφωμένων κάθε χρονιάς, αποτέλεσμα νοοτροπιών και στάσεων διαμορφωμένων πριν την ένταξή τους στη ΔΕ.

Γίνεται φανερό λοιπόν ότι ο ρόλος του επιμορφωτή είναι ιδιαίτερα δύσκολος. Οφείλει να λαμβάνει υπόψη του αλλά και να αφυπνίζει τις πραγματικές ανάγκες των επιμορφωμέ-

νων, τις αξίες, τις στάσεις και το ενδιαφέρον τους για πνευματική προσπάθεια.

3. Λ.Ε. ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Κλείνοντας τη μελέτη αυτή θα προεκτείνουμε ορισμένες σκέψεις βασισμένες στην προηγούμενη ανάλυση. Η απόπειρα αξιολόγησης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων της ΛΕ Κορινθίας δεν νομιμοποιεί απαραίτητα και την διατύπωση ενός "μοντέλου" παρέμβασης για την πολιτιστική ανάπτυξη. Διότι η εμπειρία πρωτίστως μας έδειξε ότι ακόμα και τα καλύτερα προγράμματα δεν εγγυώνται από μόνα τους την επιτυχία. Πολύ περισσότερο δεν διασφαλίζουν, όπως επιδιώκουν οι στόχοι της ΛΕ "τη συνειδητή και αποτελεσματική συμμετοχή του ατόμου στη ζωή του κοινωνικού συνόλου". Από την άλλη, η συμμετοχή ή αποχή από τις δραστηριότητες της ΛΕ δεν αποτελεί κατανάγκη το μοναδικό δείκτη της πολιτιστικής αντίληψης του τοπικού πληθυσμού. Όπως επισημάνθηκε σε αρκετά σημεία της εργασίας, τα κίνητρα συμμετοχής και οι δυνατότητες αλλαγής τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς παραμένουν δυσδιάκριτες και ο εντοπισμός τους απαιτεί διεξοδική διερεύνηση και υποδειγματικές πειραματικές παρεμβάσεις. Από εκεί και πέρα δεν θα πρέπει να αγνοούμε ότι η πλειοψηφία του τοπικού πληθυσμού δείχνει να προτιμά συμβατικότερα και ασφαλέστερα πολιτιστικά αγαθά, όπως αυτά που προσφέρουν τα κέντρα διασκέδασης, τα πανηγύρια, τα σπόρ, τα μαζικά μέσα και γενικότερα η σύγχρονη "πολιτιστική βιομηχανία". Αλλωστε, ταυτόχρονα με τη ΛΕ, μιά σειρά κρατικοί και μαζικοί φορείς, οικονομικά ακμαιότεροι και στελεχιακά ισχυρότεροι, απευθύνονται στον τοπικό πληθυσμό ως ειδικοί στην οργάνωση και προσφορά της πολιτιστικής ζωής.³⁷

Το πρόβλημα λοιπόν της ΛΕ δεν θα λυθεί με την αύξηση ή μείωση των ποσοστών πολιτιστικής δραστηριότητας στα προγράμματά της. Ούτε με την τυπική επανάληψη ενός έτοι-

μου μοντέλου πολιτιστικών δραστηριοτήτων, που θα ενίσχυε την έλξη και επιρροή του "αθηναϊκού νεωτερισμού" και θα αναπαρήγαγε για άλλη μιά φορά την πολιτιστική μιζέρια της επαρχίας. Αυτό άλλωστε έδειξε η πολιτιστική έξαρση της περιόδου 1982-84.

Υπάρχουν βασικά πεδία, όπως είδαμε κατά την διάρκεια της εργασίας, όπου η ΛΕ μπορεί να συμβάλει με ιδιαίτερο και μοναδικό τρόπο: μελέτη της υπάρχουσας πραγματικότητας, σχεδιασμός ως μορφωτική διαδικασία, εφαρμογή πολιτιστικών πειραματικών προγραμμάτων, αξιολόγηση δραστηριοτήτων κ.ά. Η συμβολή της ΛΕ στην πολιτιστική ανάπτυξη θα κριθεί από τον τρόπο με τον οποίο κατανοεί η ίδια τον περίγυρό της, επεξεργάζεται καίρια ζητήματα της τοπικής κοινωνίας και αναδεικνύει υποδειγματικές εμπειρίες, που με τη σειρά τους, εμπνέουν τους ανθρώπους σε μιά διαρκή αναζήτηση και συμμετοχή στον καθημερινό πολιτισμό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι μοναδικές μελέτες αξιολόγησης του έργου της ΛΕ που έχουμε υπόψη μας είναι: α) Πολ Ντεμουντέρ, Τζέλα Βαρνάβα-Σκούρα, Δημήτρη Βεργίδη: Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα. Αξιολόγηση των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων, ΓΓΛΕ, Αθήνα 1984 και β) Αλέξη Κόκκου: Μελέτη για τη σύσταση σχολής στελεχών ΛΕ, Αθήνα 1987.
2. Βλ. Μ. Ηλιού, "Αποκέντρωση και Λαϊκή Επιμόρφωση" στο: Εκπαιδευτική και Κοινωνική δυναμική, εκδ. Πορεία, Αθήνα 1984, σελ. 114-115.
3. Βλ. Α. Αναγνώστου: "Γλώσσα και Αυτομόρφωση", Αυτομόρφωση τ. 3-4, σελ. 54 και επομ.
4. Βλ. Κανονισμό Λ.Ε., ΦΕΚ 794 τ.β'/31-12-1985, Αρθ. 3 "Στόχοι" § 6,7.
5. Το περιοδικό Εκ παραδρομής, τ. 6/1987, σελ. 9 έχει γράψει χαρακτηριστικά: "... κάπου εκεί στον Ισθμό, που σταματούν τα λεωφορεία "για έναν καφέ", σμίγουν οι δύο Ελλάδες, κόβεται κι ο εσωτερικός μας εαυτός στη μέση, τσακίζει αυλακώνει και τον διασχίζει ένα νερό επίπεδο, γυαλί, όπως κοιτάξεις από πάνω το κανάλι και βλέπεις μέσα σου σαν σε καθρέφτη. Κέντρο, περιφέρεια, αποκέντρωση. Υπαιθρος, επαρχία, πόλη, πρωτεύουσα. Λέξεις που χοροπηδούν ανάμεσα στα μασημένα τραγούδια του κασετόφωνου ή στα αναμμένα φώτα των αυτοκινήτων, έτσι όπως διασταυρώνονται τα δύο ρεύματα κι οι δύο Ελλάδες ξανασυναντιούνται στο δρόμο".
6. Ο πολυτεμαχισμός του αγροτικού κλήρου σε συνδυασμό με το ότι ο μέσος κλήρος είναι μόνο 41 στρέμματα δημιουργεί σοβαρά προβλήματα οργάνωσης και κατά συνέπεια απόδοσης της εύφορης γεωργικής γής.

7. Η ενημέρωση του πληθυσμού της Κορινθίας γίνεται μέσω του αθηναϊκού τύπου. Από τις δεκαπέντε τοπικές εφημερίδες μόνο δύο (όχι ημερήσιες) προσφέρουν στους αναγνώστες περιορισμένες ειδήσεις τοπικού χαρακτήρα. Οι υπόλοιπες περιλαμβάνουν κυρίως δημοπρασίες και διαφημίσεις και "δραστηριοποιούνται" μόνο τις προελογικές περιόδους. Βλ. σχετικό άρθρο στο περιοδικό Ο δρόμος τ. 2, Κόρινθος 1979.
8. Το "θεατρικό εργαστήρι" έχει συνεργαστεί αρκετές φορές με τη ΔΕ, ιδιαίτερα στη διοργάνωση σεμιναρίων θεατρικής παιδείας με αξιόλογους ηθοποιούς και σκηνοθέτες (Λυμπεροπούλου, Παπαβασιλείου, Χατζησάββας κ.α.). Έχει συντελέσει να δημιουργηθεί στο Λουτράκι υπαίθριο θέατρο στο χώρο της Παλαιάς Δεξαμενής της πόλης και γενικά αποτελεί μία από τις πιο ζωντανές πρωτοβουλίες στο νομό. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από αδημοσίευτη συνέντευξη του σκηνοθέτη Γ. Μπινιάρη: "...εκφράζουμε την ανάγκη μας μέσα από ένα δρόμο που να έχει σχέση επικοινωνίας με το κοινό. Θέτουμε καταρχήν το εξής ερώτημα: Αυτό που δημιουργούμε μας εκφράζει, εσάς σας αφορά; Δεν αποτελούμε ελίτ ώστε να δημιουργούμε μόνο για τους εαυτούς μας, ούτε αντίθετα επιχειρούμε διδακτισμό με "θέατρο για το λαό". Κινούμαστε στη κατεύθυνση: άσκηση-δοκιμή-παρουσίαση. Όχι μόνο παράσταση που θα μείωνε τη χαρά της δημιουργίας...".
9. Βλ. εφημ. Κορινθιακά Νέα. Αύγ. 1984
10. Το 1985 ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων δημοτικού σχολείου ενός εύπορου χωριού διοργάνωσε με τη συνεργασία καταστημάτων του Κολωνακίου "επίδειξη γούνας" για την ενίσχυση του σχολικού ταμείου.
11. Για τη γενικότερη πορεία του θεσμού της ΔΕ βλ. Δ. Βεργίδη, "Η ΔΕ στην Ελλάδα-Δυνατότητες και ανασταλτικοί παρά-

γοντες" στο: Αποκέντρωση και ΛΕ, ΥΠΕΠΘ 1985' και Ντε-
μουντέρ, Σκούρα, Βεργίδης, οπ.παρ.

12. Εγκύκλιος ΥΠΕΠΘ 10/25-10-1968.
13. "... επι τούτοις παρακαλούμεν όπως καταβληθεί υφ' υμών προσπάθεια όπως πραγματοποιούνται 1-3 εκδηλώσεις εβδομαδιαίως ως εκδρομαί, συζητήσεις, εορταί κλπ...." (Εγκύκλιος προς Δ/ντές Κέντρων, Κόρινθος Αρ. 1488/24.4.1973).
14. "... το έργο της επιμορφώσεως διέπεται από τας αρχάς της αντικειμενικότητας, της επιστημονικής θεμελιώσεως και της αποχής από πάσης πολιτικής αναμίξεως, είναι δε απηλλαγμένα ελλατωμάτων του παρελθόντος..." (Εγκύκλιος ΝΕΛΕ Κορινθίας 11/28-1-1975).
15. "... και λόγω της σημασίας της επιμορφώσεως ως παράγοντος αναπτύξεως, έχομεν την πεποίθησιν ότι ουδείς θα υστερήσει εις την παρούσαν πρόσκλησιν δια μίαν ανανεωμένην προσπάθειαν, ήτις, ενόψει της εισόδου της χώρας ημών ως πλήρους μέλους της ΕΟΚ, προσλαμβάνει ιδιαίτερον βαρύτητα δοθέντος ότι εις τον ειρηνικόν συναγωνισμόν μεταξύ των λαών προέρχοντα ρόλον διαδραματίζει η Παιδεία υπό την ευρύτεραν αυτής έννοιαν". (ΥΠΕΠΘ 5-9-1975 Π. Ζέππος - Προς Υπουργεία, Νομαρχίες, ΑΕΙ κ.α.).
16. "Στόχος εκάστου Κέντρου τίθεται η πραγματοποίησις 1.000 διδακτικών ωρών εις τμήματα ετησίως" (ΥΠΕΠΘ, Δ/νση Επιμορφώσεως Ενηλίκων, 11-6-1976).
17. Βλ. Α. Βεργίδη, "Το θεσμικό πλαίσιο της Λ.Ε.", Αυτομόρφωση τ. 1, σελ. 12-13.
18. "... Όπως συνάγεται από τα ανωτέρω με τον Νέο Κανονισμό επέρχονται αλλαγές οι οποίες διευρύνουν τα όρια ελαστικότητας και επιτρέπουν γρήγορη ανάπτυξη δράσεως και προσαρμογής σε δεδομένα που προκύπτουν από την είσοδό μας στην ΕΟΚ". (ΥΠΕΠΘ. Φ. 390.32/156/5/271/22-1-1981).

19. Δ. Βεργίδη, "Η Λ.Ε. στην Ελλάδα...", οπ. παρ.
20. "Επισημαίνεται ότι η χρηματοδότηση του ΕΚΤ που διευκολύνει και συμβάλλει στην επέκταση και περαιτέρω ανάπτυξη των προγραμμάτων ΛΕ αξιοποιείται κατά τον καλύτερο τρόπο. Προβλέπεται δε να απορροφηθεί ολόκληρο το ποσό της βοήθειας μέχρι τέλους τρέχοντος έτους δεδομένου ότι την 30ην Ιουνίου είχε υπερκαλυφθεί το 50% των στόχων" (Πορίσματα της Πανελλήνιας Συνόδου Προϊσταμένων Υπηρεσιών Επιμόρφωσης, § 10, Χανιά 9-11 Σεπτεμβρίου 1981).
21. "Η Ελλάδα πρέπει και μπορεί να αντλήσει περισσότερα χρήματα από το Κοινωνικό Ταμείο από αυτά που απορροφά σήμερα. Κατά το 1981 πρώτο χρόνο της ένταξης στην Κοινότητα η Ελλάδα εισέπραξε από το Ταμείο μόνον το 2,3% του ποσού που εισέπραξαν όλες οι χώρες μέλη, ενώ την μερίδα του λέοντος εισέπραξε η Αγγλία (33,6%) και η Ιταλία (25,7%). Αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση της Ιρλανδίας που απορρόφησε το 16,7% των πληρωμών ενώ τα βασικά κοινωνικά της μεγέθη είναι πολύ κοντά στα δικά μας". Δ. Κορπάκης, "Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και ο ρόλος του - δυνατότητες και προοπτικές", (Εισήγηση του Τμήματος Προγραμμάτων της Δ/σης ΕΟΚ του ΥΠΕΠΘ, Νοέμβρης 1982).
22. Βλ. σχετικές παρουσιάσεις και συζητήσεις στην Αυτομόρφωση, τ. 2.
23. Τίτλοι και υπότιτλοι πρωτοσέλιδου άρθρου της εφημερίδας Η φωνή της Κορινθίας, 15 Απρίλη 1985: "Η ΝΕΛΕ ενήργησε κομματικά - Τα σεμινάρια για τους αγρότες ήταν μία προπαγανδιστική φάρσα - Προσπάθησαν να πείσουν τους αγρότες για το αγροτικό Ν/Σ, αλλά δεν επείστηκαν ούτε οι πιο βαμμένοι πρασινοφρουροί....".
24. "Πλαίσιο για τη ποιοτική αναβάθμιση της ΛΕ" στο Κείμενα για τη ΛΕ, ΓΓΛΕ, Αθήνα 1985, σελ. 11 και επόμ.

25. Βλ. Ντεμουντέρ, Σκούρα, Βεργίδης, οπ. παρ.
26. Βλ. Κείμενα για τη ΔΕ, ΓΓΔΕ, Αθήνα 1985, σελ. 11 και επομ.
27. "Για να προσδιορίσουμε την έννοια της Διεύρυνσης στα τμήματα επαγγελματικής κατάρτισης της ΔΕ θα λέγαμε ότι είναι η προσπάθεια να στραφεί η προσοχή και ο προβληματισμός των επιμορφωμένων, στο βαθμό που το επιθυμούν, προς ένα άλλο κοινωνικό, οικονομικό ή πολιτιστικό ζήτημα που τους αφορά" Κείμενα για τη ΔΕ, ΓΓΔΕ, Αθήνα 1985, σελ 32 και επομ.
28. Είναι έξω από τις δυνατότητες της εργασίας αυτής να περιγράψουμε τις διαδικασίες μάθησης και τα αποτελέσματα των τμημάτων. Αξίζει ωστόσο να σημειώσουμε ότι οι επιμορφωμένοι ορισμένων τμημάτων "κατασκευών", με πρωτότυπες ιδέες κατασκεύαζαν παιγνίδια και με τη συνεργασία Δήμων ή Κοινοτήτων δημιουργούσαν παιδότοπους σε πλατείες και άλλους χώρους προσφέροντας στα παιδιά τη χαρά της ισότιμης συμμετοχής έξω από το πνεύμα του ανταγωνισμού και του πρωταθλητισμού.
29. Η προσπάθεια αυτή συνάντησε συχνά αντιδράσεις εκ μέρους των παλιών ιδιαίτερα επιμορφωτών, οι οποίοι έλεγαν χαρακτηριστικά δυσανασχετώντας για το ΣΔΕ: "ήρθαν τ'άγρια, να διώξουν τα ήμερα".
30. Βλ. σχετικά Α. Κόκκου: "Περιεχόμενο προγραμμάτων και παιδαγωγική", Αυτομόρφωση τ. 1, σελ. 17 και επομ. και ΚΕΜΕΑ, "η παιδαγωγική της αυτομόρφωσης", Αυτομόρφωση, τ. 1, σελ. 33-34, καθώς και σχετικά κείμενα από τις εκδόσεις της ΓΓΔΕ και του ΚΕΜΕΑ.
31. Ενημερωτικό Δελτίο για τη ΔΕ Κορινθίας, τεύχος 2, Καλοκαίρι 1984.
32. Στον πίνακα 17 δεν περιλαμβάνονται εκδηλώσεις και άλλες δραστηριότητες που πραγματοποιούνταν με πρωτοβουλία των επιμορφωμένων και ίσως είχαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για

την τοπική κοινωνία διότι ήσαν "αυθόρμητες", και μή κατευθυνόμενες από τη ΝΕΛΕ. Για παράδειγμα ορισμένα τμήματα πραγματοποιούσαν μορφωτικές εκδρομές, συνεστιάσεις, προβολές σλάϊτς, παρακολουθήσεις κινηματογραφικών προβολών κλπ, με κίνητρα που μόνον οι επιμορφωνόμενοι αυτών των τμημάτων γνωρίζουν.

33. Παραπέμπουμε τον αναγνώστη στο άρθρο του Γ. Μπινιάρη "στ'Αθικιώτικα τα μέρη" - εικόνες και σκέψεις από ένα θεατρικό καλοκαίρι σ'ένα χωριό της Κορινθίας", Αυτομόρφωση, τ. 5-6, σελ. 14-20.
34. Βλ. Ολιβέϊρα Ρ. "Για μιά εναλλακτική έρευνα", Αυτομόρφωση τ. 2, σελ. 49-55.
35. Βλ. Κανονισμό Λ.Ε., ΦΕΚ 794/31-12-1985, "Αρμοδιότητες Συμβουλίου Λαϊκής Επιμόρφωσης", Άρθρο 13.
36. Βλ. Ρ και Μ. Ντ. Ολιβέϊρα, όπ. παρ., και Π. Φρέϊρε Η αγωγή του καταπιεζόμενου, εκδ. Ράππα, Αθήνα 1976.
37. Εάν υπολογίσουμε ότι η ΝΕΛΕ δαπανά το 1/7 του ετήσιου προϋπολογισμού της για τις πολιτιστικές δραστηριότητες, το ποσό αυτό ισοδυναμεί λιγώτερο από το ήμισυ των ετήσιων δαπανών του πνευματικού κέντρου ενός μόνο Δήμου της Κορινθίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αναγνώστου Λ., "Γλώσσα και αυτομόρφωση", Αυτομόρφωση, τ. 3-4, 1984.
- Βεργίδης Δ., "Το θεσμικό πλαίσιο της Λαϊκής Επιμόρφωσης-Αλλαγές και προβλήματα", Αυτομόρφωση τ. 1, 1983.
- ΓΓΛΕ, Κείμενα για τη Λαϊκή Επιμόρφωση, Αθήνα 1985.
- ΓΓΛΕ, Αποκέντρωση και Λαϊκή Επιμόρφωση, (Πρακτικά από το 3ο Διεθνές Σεμινάριο-Γιάννενα, Οκτώβρης 1983) επιμέλεια Μ. Ηλιού, Αθήνα 1985.
- Ενημερωτικό Δελτίο ΛΕ Κορινθίας: Η Λαϊκή Επιμόρφωση στη Κορινθία, τ. 2 Κόρινθος 1984.
- ΚΕΜΕΑ, Για μιά Λαϊκή Παιδεία (συλλογή κειμένων), Αθήνα 1985.
- Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΦΕΚ 826, τ. β', Οκτ. 1982.
- Κανονισμός Λαϊκής Επιμόρφωσης, ΦΕΚ 794, τ. β', Δεκ. 1985.
- Κόκκος Α., "Οι νέοι στόχοι της Λαϊκής Επιμόρφωσης: Περιεχόμενο προγραμμάτων και Παιδαγωγική", Αυτομόρφωση, τ. 1, 1983.
- Κόκκος Α., Μελέτη για σύσταση σχολής στελεχών ΛΕ, Αθήνα, Οκτώβριος 1987.
- Λιβιεράτος Κ., "Το διπλό πρόσωπο της μόρφωσης", Αυτομόρφωση, τ. 2, 1984.
- Μπινιάρης Γ., "Στ'Αθικιώτικα τα μέρη - εικόνες και σκέψεις από ένα θεατρικό καλοκαίρι σ'ένα χωριό της Κορινθίας" Αυτομόρφωση, τ. 5-6, 1986.
- Ολιβέϊρα Ρ. και Μ.Ντ., Για μιά εναλλακτική έρευνα, Αυτομόρφωση, τ. 2, 1986.

- Ντεμουντέρ Π., Σκούρα-Βαρνάβα Τζ., Βεργίδης Α.,
Η Λαϊκή Επιμόρφωση στην Ελλάδα-Αξιολόγηση των επιμορ-
φωτικών δραστηριοτήτων, ΓΓΛΕ, Αθήνα 1984.
- ΥΧΟΠ, Ν. Κορινθίας-Προτάσεις χωροταξικής οργάνωσης,
Αθήνα 1984.
- Φεσσά-Εμμανουήλ Ε., Πολιτιστική ανάπτυξη-νέα πολιτική
ευθύνη στον ελληνικό χώρο, εκδ. Ολκός, Αθήνα 1978.
- Φρέϊρε Π., Η αγωγή του καταπιεζόμενου, εκδ. Ράππα,
Αθήνα 1976.
- Φρέϊρε Π., Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της
ελευθερίας, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1977.

ΠΙΝΑΚΕΣ

	<u>Σελ.</u>
1. Κατανομή πληθυσμού και σύνθεση απασχόλησης Ν. Κορινθίας.....	6
2. Ξενοδοχειακό δυναμικό κατά νομό	7
3. Ενοικιαζόμενα δωμάτια και κλίνες κατά Νομούς	7
4. Πληθυσμός ηλικίας 10 ετών και άνω κατά επίπεδο εκπαίδευσης στη Πελοπόννησο και την Ελλάδα το 1981	8
5. Κατανομή πληθυσμού Ν. Κορινθίας κατά Κ.Ε.....	25
6. Σχηματική παρουσίαση των ΚΕ στο Νομό Κορινθίας	26
7. Εξέλιξη αριθμού τμημάτων μάθησης κατά κατηγορία και κατ'έτος στη ΔΕ Κορινθίας.	28
8. Διαγραμματική εξέλιξη του συνολικού αριθμού των τμημάτων μάθησης κατ'έτος.....	29
9. Εξέλιξη αριθμού των επιμορφωσόμενων κατά κατηγορία τμημάτων και κατ'έτος στη ΔΕ Κορινθίας...	30
10. Τμήματα πολιτιστικού περιεχομένου που λειτούργησαν στην έδρα των ΚΕ.....	31
11. Εξέλιξη των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου κατά αντικείμενο και κατ'έτος.....	33
12. Πολιτιστικά τμήματα στους κόλπους ενός φορέα...	34
13. Εξέλιξη των επιμορφωτικών ωρών κατά θέμα και κατ'έτος	36
14. Εξέλιξη των ωρών ανά τμήμα.....	37
15. Εξέλιξη των τμημάτων πολιτιστικού περιεχομένου κατά φύλο και κατ'έτος.....	38
16. Κατανομή των επιμορφωσόμενων κατά φύλο με βάση τις κατηγορίες Α και Β.....	39
17. Εξέλιξη αριθμού των μεμονομένων εκδηλώσεων ΔΕ Κορινθίας κατά θέμα και κατ'έτος.....	46